

התכנית הרב-שנתית של מל"ג/ות"ת להרחבת הנגישות של השכלה הגבוהה לאוכלוסייה
החרדית – תשע"ז-תשפ"ב

**פרק א' - הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית בתכנית הרב-שנתית תשע"א - תשע"ו
והיערכות להחלטה בדבר התכנית הרב-שנתית לחומש הבא**

רקע

1. המועצה להשכלה גבוהה והוועדה לתכנון ולתקצוב משקיעות מאמצים ומשאבים רבים על מנת לאפשר לכלל הציבור בישראל לרכוש השכלה גבוהה, ובכלל זה יהודים ומיעוטים, על גווני האמונה הדתית שלהם והרקע התרבותי והחברתי ממנו הם באים. כמו כן, מל"ג רואה חשיבות בגיבוש מדיניות בנושאי הרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לפרפריה החברתית והגאוגרפית במדינת ישראל, תוך התייחסות לייצוג הולם בהשכלה הגבוהה של מגוון התרבויות בישראל.
2. המל"ג התחילה לטפל בנושא הרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית כבר בשנת 2000. בתחילה פעלו המל"ג והות"ת באופן של ניסוי וטעייה. המל"ג אישרה להקים מספר מודלים של פעילות בתחום זה, שהעיקריים שבהם היו הפלטפורמות החרדיות בבני ברק ובירושלים, והקמפוסים הייעודיים של הקריה האקדמית אונו והמרכז האקדמי לב.
3. בשנת 2011 גובשה התכנית הרב-שנתית להשכלה הגבוהה לשנים תשע"א - תשע"ו, שבה נקבעו שני יעדים מרכזיים: מצוינות אקדמית והרחבת הנגישות למיעוטים ולחרדים, וכן גובשה תכנית להרחבת נגישות ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית. גיבוש התכנית התבסס על תהליך לימוד המצב הקיים ומתן מענה לקשיים ולצרכים שעלו ממנו.
4. התכנית כללה שני נדבכים מרכזיים: הרחבת היצע התכנית והמסגרות המותאמות לצרכים הייחודיים של האוכלוסייה החרדית, והסדרת פעילות המל"ג-ות"ת בנושא.
5. בחודש דצמבר 2011 הוציאה ות"ת מסמך החלטה בנושא "הנגשת ההשכלה הגבוהה למגזרים ייחודיים", שהציג תכנית להנגשת ההשכלה הגבוהה למיעוטים (ערבים, בדואים ודרוזים) ולחרדים (להלן – **מסמך ההחלטה**). בטעות, נושא המסמך תאריך של שנת 2012). בנושא החרדים, נכתב במסמך זה כדלהלן:

"בניגוד למגזר המיעוטים, בו יש לעודד שילוב אמיתי של המגזר בתוך מערכת ההשכלה הגבוהה, לגבי המגזר החרדי, הבדלי תרבות ודת מובילים להבנה כי רק מתן אפשרות ללימודים אקדמיים במסגרות נפרדות ומתאימות, יבטיחו את הנגשת המערכת למגזר זה. הקמת המסגרות בסמוך לקמפוס האם, תוך מציאת דרך המלך בין הפרדה לשילוב, תסייע לשילוב האוכלוסייה החרדית בתעסוקה ובחברה.

כמו כן, יש לתת את הדעת להבדלים בין גברים ונשים בציבור החרדי. בניסוח חרדים לומדים מכיתה ט' ואילך רק לימודי קודש, ועל כן מגיעים להשכלה הגבוהה עם פערי ידע עצומים, וחוסר בהרגלי למידה מתאימים לאקדמיה. מכינה מאפשרת רק בדיקת יכולות, סינון, והכנה מינימאלית להתחלת הלימודים, אבל הפערים נמשכים לאורך ה.ב.א. שילובים של סטודנטים

חרדים בכיתות רגילות היה מקשה מאוד עליהם מההיבט האקדמי, כמו גם על הלומדים איתם. ההתמודדות עם הפערים התרבותיים תעצים את הקושי האקדמי, ותפחית את סיכויי ההצלחה בלימודים.

בנות חרדיות לומדות רובן במוסדות של "בית יעקב", ורוכשות ידע בחלק ניכר ממקצועות הליבה. כמו כן רובן נבחנו במבחני "סאלד", הדומים לבגרות. פערי הידע קיימים אף אצלן, אם כי מצומצמים יותר מאשר אצל בנים. לימודים במסגרת נפרדת יגבירו את סיכויי ההצלחה. החסמים התרבותיים חמורים יותר אצל בנות, בפרט אצל בנות רווקות. בנות נשואות הן לרוב גם אימהות, ועל כן צריכות סביבה מתאימה לכך. מכאן שלימודים במסגרות רגילות או שמרתיים (עבור רווקות), או לא מתאימים לצרכים (עבור אימהות), ובכל מקרה מעצימים את הפערים האקדמיים.

לסיכום, הצעת לימודים אקדמיים לחרדים אך ורק במסגרות רגילות מפירה את העיקרון של שוויון הזדמנויות, לאור פערי הידע והחסמים התרבותיים. שוויון הזדמנויות מחייב לימודים במסגרות נפרדות, שיתנו מענה לפערים ולחסמים. זה הכרחי אקדמית כדי שסיכויי ההצלחה של סטודנט חרדי לא יפלו מאלה של לא חרדי. הצורך במסגרת נפרדת פוחת ככל שהסטודנט החרדי מתקדם בלימודים. על כן, יש לשקול לקיים חלק מהלימודים בשנה השלישית במסגרות רגילות (בפרט קורסי בחירה עם מעט משתתפים). לימודי תארים מתקדמים יתקיימו בכל מקרה אך ורק במסגרות רגילות.

6. במסמך ההחלטה הוצע להקים מסגרות אקדמיות ייחודיות לחרדים ליד המוסדות האקדמיים הקיימים (להלן: **מסגרות חרדיות** או **מח"רים**) ולקבוע להן כללים מנחים כלהלן:

"בהתאם לפתרונות אלה, להלן הכללים המנחים בהקמת מסגרות אקדמיות חדשות לחרדים:

א. קירבה מרבית בין המסגרת החרדית למוסד האקדמי מבלי שסמיכות יתרה תרתיע.

ב. אחריות אקדמית וניהולית כוללת של מוסד אקדמי אחד - הבטחת זהות ורמת התכניות, הסגל והתשתיות ע"י מל"ג.

ג. מציאת דרך המלך בין הפרדה לשילוב."

7. לגבי הפלטפורמות, נקבע כי "עבור הפלטפורמות הקיימות, הכללים הופכים ליעדים שיש לחתור אליהם באופן הדרגתי, ובלי לפגוע בתפקוד ובקיימות של מסגרות אלו".

8. כאמור לעיל, ההחלטה על הקמת מוסדות אקדמיים ייחודיים לבוגרי החינוך החרדי, במקום לנסות לשלבם במוסדות האקדמיים הקיימים, נשענה, בין השאר, על הפער הלימודי – המשקף גם פער תרבותי - הקיים בין בוגרי מערכת החינוך החרדית לבין בוגרי מערכת החינוך

הממלכתית והממלכתית-דתית, ועל הרצון לקדם את שילובם של בוגרי החינוך החרדי במערכת ההשכלה הגבוהה.

9. מובן שלצורך מימוש מטרה זו, היה צורך לדאוג לכך שכיתות הלימודים במח"רים לא יסבלו מאותן בעיות שמהן חששו כאשר החליטו על הקמת הפלטפורמות. על כן, נכללה במסמך ההחלטה הגדרה מדויקת של קבוצת האוכלוסייה שרשאית להירשם למח"רים, כדלהלן:

"הגדרת חרדי

לצורך הגדרת חרדי לקבלה במח"רים ובפלטפורמות, התבססנו על פיקוח משרד החינוך על מוסד הלימודים של המועמד בכיתות ט'-יב'. להלן ההגדרות:

בנים: התלמיד למד מכתה ט' עד י"ב במוסד חינוך תרבותי ייחודי כהגדרתו בחוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, תשס"ח-2008, או במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

בנות: התלמידה למדה מכתה ט' עד כתי י"ב במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח של משרד החינוך."

נציין כי בהגדרה זו נפלה טעות סופר. תנאי הקבלה המדויקים לבנות הן: "התלמידה למדה מכתה ט' עד כתי י"ב במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח [אחר] של משרד החינוך".

10. נזכיר שוב שהקמת המח"רים נשענה - לצד ההיבט התרבותי - גם על ההבנה ששילוב בוגרי החינוך החרדי במוסדות האקדמיים הרגילים צפוי לכישלון, ושיש לייחד להם כיתות לימוד משלהם. לא הייתה כל כוונה לפתוח את המח"רים ויתר המסגרות הייעודיות לבנות או בנים שלמדו בבתי ספר על-יסודיים המצויים תחת פיקוח כלשהו של משרד החינוך, אלא רק לכאלה המצויים בפיקוח "אחר" - המונח המקובל לציון פיקוח שאינו ממלכתי או ממ"ד.

11. במהלך חמש השנים האחרונות הוקמו יותר מ-14 מסגרות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית, בפריסה ארצית ובמגוון מוסדות לימודים. מסגרות אלה פועלות באחריות אקדמית ומנהלית מלאה של מוסדות אקדמיים מוכרים. להלן פירוט כל המסלולים הייעודיים לאוכלוסייה החרדית הפועלים כיום:

מקום הלימודים	תוכניות לימוד	מוסד אקדמי
אשקלון וגן יבנה	• כלכלה וניהול	המכללה האקדמית אשקלון
	• עבודה סוציאלית	
ירושלים	• ארכיטקטורה	בצלאל- אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים
	• אמנות	
רמת גן וירושלים	• כלכלה וניהול	אוניברסיטת בר-אילן
	• פסיכולוגיה	

מוסד אקדמי	תוכניות לימוד	מקום הלימודים
	<ul style="list-style-type: none"> • ייעוץ חינוכי • מנהל חינוכי • עבודה סוציאלית • רב תחומי במדעי החברה • תרפיה במוזיקה 	
מכללה אקדמית הדסה	<ul style="list-style-type: none"> • אופטומטריה • ביוטכנולוגיה • הפרעות בתקשורת • מדעי המחשב • ניהול ארגוני שירות • תקשורת • מדעי המעבדה הרפואית 	ירושלים
המכללה האקדמית להנדסה ע"ש סמי שמעון	<ul style="list-style-type: none"> • הנדסת בנין • הנדסת תוכנה 	אשדוד
עזריאלי – מכללה אקדמית להנדסה ירושלים	<ul style="list-style-type: none"> • הנדסת תוכנה 	ירושלים
אוניברסיטת חיפה	<ul style="list-style-type: none"> • טיפול באמצעות אומנויות • ייעוץ חינוכי • סיעוד • עבודה סוציאלית • ריפוי בעיסוק • שירותי אנוש ולימודים רב תחומיים 	בני ברק
הקריה האקדמית אונו	<ul style="list-style-type: none"> • הפרעות בתקשורת • חינוך • מינהל עסקים • משפטים • ריפוי בעיסוק • תקשורת 	אור יהודה וירושלים
המכללה למינהל	<ul style="list-style-type: none"> • הנדסת תוכנה • חשבונאות ומערכות מידע • מדעי המחשב • ניהול ושווק טכנולוגיה • תקשורת 	בני ברק

מקום הלימודים	תוכניות לימוד	מוסד אקדמי
בני ברק	<ul style="list-style-type: none"> • B.Ed במתמטיקה ליסודי • B.Ed בספרות והבעה ליסודי 	מכללת סמינר הקיבוצים
בקמפוס המכללה	<ul style="list-style-type: none"> • B.Ed במתמטיקה ליסודי • B.Ed ותעודת הוראה בלשון עברית ליסודי 	מכללת אורנים
ירושלים, רמת גן ובני ברק	<ul style="list-style-type: none"> • הנדסת תוכנה • חשבונאות ומערכות מידע • מדעי המחשב • ניהול ושווק טכנולוגיה • סיעוד 	המרכז האקדמי לב
ירושלים	תוכניות בחינוך	מכללת הרצוג ליפשיץ
בקמפוס המכללה	תוכניות בחינוך	מכללת לוינסקי
בקמפוס המכללה	תוכניות בחינוך	מכללה ירושלים
בני ברק	תוכניות בחינוך	מכללת תלפיות
בקמפוס המכללה	תוכניות בחינוך	מכללת חמדת הדרום

12. לאור הנסיבות שתוארו במסמך ההחלטה, הרחבת נגישות האקדמיה לאוכלוסייה החרדית חייבה גם הפרדה מגדרית, אשר לעיתים עומדת בסתירה עם העקרונות האוניברסליים המקובלים של ההשכלה הגבוהה. לפיכך, במהלך הדרך היה על המל"ג לקבוע גדרים בנוגע להסדרי הפרדה זו וגבולותיה. יתר על כן, על מנת לצמצם אותה למינימום הנדרש, נקבעה הגדרה ברורה לגבי קהל היעד לתכניות אלה, וכן נקבע כי במסגרות אלה יתקיימו רק תכניות לימודים לתואר ראשון.

13. תהליך גיבוש התכנית להנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית כלל עבודה רבה ללימוד המאפיינים הייחודיים של החברה החרדית בנוגע להשכלה הגבוהה. מטרתה של המל"ג הייתה למצוא את הדרכים המתאימות ביותר לעידוד הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה זו. התכנית שגובשה ואושרה הייתה פריצת דרך בפתיחת שערי ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה שעד אז הדירה רגליה ממנה באופן כמעט מוחלט.

המסגרות החרדיות

14. תכנית המח"רים מאפשרת לקיים לימודים לאוכלוסייה החרדית מחוץ לקמפוס העיקרי של המוסד, בכפוף לכללים ולהגבלות שקבעה המל"ג, זאת כחריג למדיניות המל"ג לגבי לימודים בקמפוס. כפי שפורט לעיל, החל מאישור התכנית בשנת הלימודים תשע"ב, הוקמו כ-14 מסגרות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית, בפריסה ארצית ובמגוון מוסדות אקדמיים - מתוקצבים, שאינם מתוקצבים ומכללות אקדמיות להכשרת מורים. התכניות לחרדים כוללות מגוון רחב של תחומי לימוד - הנדסה, אמנות, אדריכלות, עזר רפואי, חינוך, ניהול,

משפטים וכו'. כיום לומדות במח"רים יותר סטודנטיות מאשר סטודנטים, ולפיכך, מגוון התכניות מוצע בעיקר לנשים. לדוגמא, 'האקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל' מפעילה תכניות באדריכלות ובאמנות המיועדות לנשים בלבד.

עקרונות תכנית המח"רים

15. הקפדה על הרמה האקדמית - החלטת מלי"ג מיום 10 בדצמבר 2011 מגבילה את המרחק המותר בין הקמפוס הראשי של המוסד לבין מקום הלימוד במח"ר לכ-15 דקות נסיעה לכל היותר. זאת, על מנת להבטיח את הקשר האקדמי והפיקוח האקדמי ההדוק של המוסד על הפעילות במח"ר, לרבות רמת הסגל האקדמי ושימוש בתשתיות "כבדות" של המוסד.

בהקשר זה נציין כי מלי"ג/ות"ת פועלת להבטיח את התלות בקמפוס הראשי של המוסד האקדמי. כך, היא לא מאפשרת להקים תשתיות משמעותיות במבנים שבהם פועל המח"ר, פרט למינימום הנדרש לצורך קיום לימודים נאותים. שימוש בתשתיות כבדות, דוגמת מעבדות, מתאפשר רק בקמפוס הראשי.

לאור הניסיון של הפעילות האקדמית לאוכלוסייה החרדית בעשור האחרון, פעלה המלי"ג להבטיח כי הרמה האקדמית של התכניות האקדמיות המתקיימות במסגרות החרדיות תהיה זהה לרמת התכניות הנלמדות בקמפוס הראשי של המוסד. כך, בדצמבר 2013 אישרה המלי"ג נוהל בדבר הליך הבדיקה והאישור של פתיחת התכניות האקדמיות בכל המסגרות המיועדות לאוכלוסייה החרדית. עפ"י הנוהל, תובטח זהות ברמה האקדמית של התכנית לזו הנלמדת בקמפוס הראשי ויהיה מעקב אחר פעילות התכניות בשנים הבאות. נוסף לכך, האגף להערכת איכות מפעיל ועדות הערכת איכות בתחומים הנלמדים במסגרות החרדיות באופן רוחבי.

16. לימודים נפרדים לתואר ראשון בלבד - אחד האדנים שעליו נשען הצורך במסגרת נפרדת הוא הפערים הלימודיים שעמם מגיעים הסטודנטים החרדיים, פערים השונים ברמתם בין גברים לנשים. לפיכך, הצורך במסגרת נפרדת פוחת ככל שהסטודנט החרדי מתקדם בלימודים האקדמיים. בשל כך החליטה המלי"ג כי במח"רים יהיו לימודים לתואר ראשון בלבד, ואילו לימודים לתארים מתקדמים יתקיימו רק במסגרות רגילות.

17. הגדרת קהל היעד - הגדרת קהל היעד לקבלה למסגרות החרדיות הינה משימה מורכבת, שכן השתייכות תרבותית למגזר החרדי היא בעיקרה מאפיין סובייקטיבי הקשור לאמונה ולאורח חיים, ואיננה מאפיין דמוגרפי מובהק. כמו כן, קיום לימודים אקדמיים נפרדים לציבור החרדי, ובפרט בהפרדה מגדרית, כמו גם השקעת משאבים למתן מענה לאתגר ממוקד, חייבה את המלי"ג להגדיר במדויק את אוכלוסיית היעד לתכנית.

עם זאת, נדבך פערי הידע בנקודת הכניסה למסגרות האקדמיות הוא שעומד בבסיס הרציונל להקמת המסגרות הנפרדות, ולפיכך הגדרת קהל היעד מתבססת על פערי ידע אלה. עקרון נוסף הוא, כי הגדרת קהל היעד חייבת להיות, ככל הניתן, אובייקטיבית, על מנת שניתן יהיה ליישם את ההסדר בצורה עניינית וכן לפקח על יישומו באופן סביר בהתחשב במכלול הנסיבות הרלבנטיות.

בהתאם לזאת החליטו מל"ג-ות"ת להגדיר את אוכלוסיית היעד למסגרות החרדיות על בסיס הפיקוח שמקיים משרד החינוך על מסגרת הלימודים התיכונית של המועמד:

גברים: למדו מכתה ט' עד י"ב במוסד חינוך תרבותי ייחודי כהגדרתו בחוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, תשס"ח-2008, או במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך¹.

נשים: למדו מכתה ט' עד כ"ה י"ב במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

18. הגדרה זו מכוונת לשיקולים הענייניים המצדיקים הקמת מסגרות ייעודיות למגזר החרדי. ראשית, היא מתמקדת במוסדות אשר ברובם לא מקיימים לימודים לתעודת בגרות. שנית, כיום הרוב המוחלט של בוגרי מוסדות אלה אינם מגיעים להשכלה הגבוהה ואינם משתלבים באופן מספק בשוק העבודה בכלל, ובתעסוקה איכותית בפרט.

פעילויות נוספות

19. בשנת הלימודים תשע"ד החל תהליך של הערכת איכות לתכניות האקדמיות לאוכלוסייה החרדית (בפלטפורמות ובמח"רים) ע"י ועדות הערכה חיצוניות, הבוחנות האם רמתן האקדמית של התכניות הללו זהה לזו שבתכניות הרגילות במוסדות האם. בשנת הלימודים תשע"ד נבדקו התכניות האקדמיות בעבודה סוציאלית ובמנהל עסקים. בשנה"ל תשע"ה נבדקה התכנית במשפטים ולאחרונה החלה בדיקת התכנית במדעי המחשב. התהליך צפוי להמשיך לתכניות נוספות.

20. במרץ 2012 יזמה ות"ת את 'התכנית להלוואות ומלגות לסיוע בשכ"ל לסטודנטים חרדיים בהשכלה הגבוהה'. עפ"י תכנית זו, כל סטודנט חרדי העומד בקריטריונים שקבעה ות"ת, יכול לקבל הלוואה בגובה שכר הלימוד הנהוג במוסדות המתוקצבים. לאחר קבלת הזכאות לתואר, יהפוך חלק מההלוואה למלגה. גובה המלגה יהיה בהתאם לתחום הלימודים: בתחומים יישומיים ונדרשים 70% מסכום ההלוואה יהפוך למלגה, זאת במטרה לעודד לימודים של מקצועות יישומיים, וביתר התחומים 40% מסכום ההלוואה יהפוך למלגה. בתחילה יועדה תכנית ההלוואות והמלגות לגברים בלבד, והחל מינואר 2014 התכנית הורחבה וגם נשים חרדיות זכאיות ליהנות ממנה.

21. במסגרות החרדיות נכללת גם פעילות רבה להכשרת מורים למקצועות ליב"ה (לימודי יסוד בחינוך הממלכתי). עד היום לא הוכשרו מורים להוראת לימודים אלה בבתי הספר החרדיים לבנים, וברור, כי ללא מורים למקצועות הליב"ה, המאמצים לקדם לימודים אלה בבתי הספר החרדיים עתידים להיכשל. כך, נפתחות בשנים האחרונות תכניות אקדמיות להכשרת מורים גברים למקצועות הליב"ה.

¹הפיקוח במשרד החינוך על מוסדות לימוד יהודיים מחולק לשלושה אגפים: הפיקוח הממלכתי, הפיקוח הממלכתי-דתי, ו"פיקוח אחר" (כשמו במשרד החינוך). תחת ה"פיקוח האחר" מצויים מוסדות החינוך היהודי-חרדי.

הליך השימוע

22. על אף המאמצים לתת מענה הולם ומאוזן לכלל הסוגיות, במהלך החומש הקודם הוגשו לבג"ץ שתי עתירות נגד החלטות המל"ג בנושא. בג"צ 5851/13 **אביגיל קושלבסקי נ' המועצה להשכלה גבוהה** (להלן: "**בג"צ בית שולמית**"), ובג"צ 6667/14 **יופי תירוש נ' המועצה להשכלה גבוהה** (להלן: "**בג"צ יופי תירוש**"). עתירות אלה תקפו את פעילות המל"ג וות"ת משני כיוונים מנוגדים. בבג"צ בית שולמית, נטען שהגדרות המל"ג והות"ת בדבר אוכלוסיית היעד של המסגרות החרדיות מצמצמות מדי, והן אינן מאפשרות לחלק מהציבור החרדי להשתלב באקדמיה. מנגד בבג"צ יופי תירוש נטען שההגדרות מרחיבות מדי והסדרי ההפרדה שנקבעו אינם מידתיים. בתגובות של מל"ג-ות"ת נטען, בשני ההליכים, כי הפעילות נקבעת בהתאם למטרות ולצרכים שזוהו ונבחנת כל העת. בית המשפט העליון דחה את העתירה בבג"צ בית שולמית ומחק את העתירה בבג"צ יופי תירוש. יחד עם זאת, בפסק הדין בבג"צ יופי תירוש נקבע כי: "**הצעת התכנית הרב-שנתית הבאה תובא לעיון הרבים ולהערותיהם מבעוד מועד, קרי, עד שלושה חודשים בטרם הדיון בה במל"ג. ההצעה תכלול אמות מידה לפעולת האוניברסיטאות והמכללות על פי לקחים שיופקו, וכן מידע על מאמצי פיקוח אקטיביים (סוקרים) והתייחסות לתלונות, ותכנית פיקוח המשכית**".

23. בהתאם לכך, באפריל 2016 פרסמה המל"ג את טיוטת התכנית הרב-שנתית לחומש הבא, והזמינה את הציבור לשימוע לגביה, זאת לאחר שקיבלה את מחקרם של ד"ר גלעד מלאך, ד"ר לי כהנר, ומר איתן רגב: "**תוכנית החומש של מל"ג-ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב-תשע"ו - הערכה והמלצות לחומש הבא**", המצ"ב **כנספת 1**.

24. ביום 24.5.16 התקיים כנס ציבורי להצגת הצעת המדיניות לחומש הבא. ביולי 2016 קיימה המל"ג שימוע ציבורי בעל-פה, לשמיעת הערות הציבור להצעת המדיניות לחומש הבא. במסגרת השימוע למעלה מ-30 דוברים הציגו את עמדותיהם. בנוסף, ובמקביל לשימוע בעל-פה, קיימה המל"ג שימוע בכתב, שבמסגרתו התקבלו במל"ג קרוב ל-100 תגובות, חלקן אנונימיות, וזאת על פני תקופה שהגיעה לכשלושה חודשים.

- רשימת המגיבים שהזדהו במסגרת השימוע בכתב מצורפת **כנספת** למסמך זה.

25. חלק מהתגובות היו מפורטות ומנומקות וחלקן היו לקוניות. התגובות מתייחסות לתכנית המוצעת בהיבטים שונים ומנימוקים שונים ולעיתים אף מנוגדים. להלן נביא, בניסוח תמציתי, את עיקרי הטענות שהועלו במסגרת השימוע הציבורי שנערך.

עיקרי ההתנגדויות שהועלו בשימוע

26. נימוקים נגד ההפרדה המגדרית

26.1. אין דבר כזה "שונים אבל שווים". הפרדה בהכרח תפגע בשוויון ההזדמנויות של נשים.

- 26.2 הפרדה מגדרית נוגדת את עקרונות היסוד של הדמוקרטיה, ולכן המל"ג לא יכולה לאפשר אותה באוניברסיטאות, גם אם צומחת ממנה תועלת כלכלית.
- 26.3 הפרדה מגדרית פוגעת בכבוד האדם ובשוויון של הסטודנטיות.
- 26.4 ההפרדה המגדרית סותרת את סעיף 9 לחוק המל"ג (הדורש שמירה על חופש הדעה והמצפון), ולכן אינה חוקית.
- 26.5 כדי שהפרדה תעמוד בתנאי פסקת ההגבלה בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו היא צריכה להיות וולונטרית, לתת אותם מסלולי הלימוד לגברים ולנשים, ומוגבלת ל"ליבת האוטונומיה" של החברה החרדית. התכנית המוצעת לא עומדת בתנאים אלו.
- 26.6 כיום התכניות המוצעות לגברים ולנשים שונות, ולכן הן לא עומדות בתנאי פסקת ההגבלה.
- 26.7 אם סטודנט חרדי הצהיר שיסכים ללמוד במסלול מעורב, אין כל הצדקה לאפשר לו ללמוד במסלול נפרד.
- 26.8 אוניברסיטה היא מוסד ציבורי, ולכן היא לא יכולה לנהוג באפליה. זאת בניגוד למוסדות מקצועיים.
- 26.9 סטודנט שלא נחשף במהלך לימודיו לדעות של סטודנטיות מקבל השכלה פגומה.
- 26.10 ההפרדה פוגעת בייעוד האוניברסיטה ככלי להפצת ידע, ומונעת את האפשרות לנהל שיח מפרה.
- 26.11 במקום שהאוניברסיטה תאפשר שיח וגשר בין אוכלוסיות שונות היא הופכת למחזקת של הקיטוב באוכלוסייה.
- 26.12 ההפרדה המגדרית משנה את צביון החברה החרדית וגורמת לה להקצין.
- 26.13 הפרדה מגדרית מדירה חלק מהמרצים והמרצות. ההחלטה כי כנגד האיסור שמרצות ילמדו גברים, מרצים לא יוכלו ללמד נשים, לא פותרת את הבעיה אלא רק מחריפה אותה.
- 26.14 אין מניעה הלכתית גורפת שנשים ילמדו גברים.
- 26.15 הפרדה מגדרית פוגעת במהותם ובצביונם של המוסדות להשכלה גבוהה.
- 26.16 ההפרדה המגדרית לא נעצרת בכיתות, ועלולה לחלחל גם לשאר הקמפוס.
- 26.17 כמו שסטודנטים חרדיים יכולים ללמוד במסלולים מעורבים בתארים מתקדמים, כך הם יכולים ללמוד במסלולים אלו גם בתארים ראשונים.
- 26.18 תופעת הדרת נשים במרחב הציבורי רק מתרחבת.

27. נימוקים בעד צמצום מרבי של ההפרדה
- 27.1. ניתן לאפשר בתי ספר מקצועיים נפרדים, אך לא אוניברסיטאות.
- 27.2. תכניות נפרדות מתאימות רק לשלב המכינה האקדמית.
- 27.3. ניתן לאפשר הקמת מוסדות נפרדים רק בישובים חרדים.
- 27.4. יש לדאוג כי ההפרדה המגדרית תהיה זמנית בלבד.
- 27.5. חשוב לדאוג כי ההפרדה המגדרית תעשה רק בעבור האוכלוסייה החרדית, ורק בתואר ראשון.
- 27.6. יש חשש שההפרדה המגדרית תתרחב למגזרים ומוסדות נוספים, ואף למקומות עבודה.
- 27.7. יש חשש שההפרדה המגדרית תחלחל גם למסלולי לימוד לתארים מתקדמים.
28. נימוקים נגד הרמה האקדמית הנדרשת במסגרות החרדיות
- 28.1. האוניברסיטאות אינן יכולות לגשר על החוסר בלימודי ליבה של חרדים. לסטודנטים החרדיים חסרים ידע בסיסי והרגלי למידה.
- 28.2. הרמה האקדמית של המסלולים לסטודנטים חרדיים נמוכה.
- 28.3. השכלה גבוהה היא לא הכשרה מקצועית. היא מעניקה כלי ידע, חשיבה ביקורתית, פלורליזם, ושוויון. התכנית המוצעת פוגעת בערכים אלו.
- 28.4. התכנית תוביל לירידה ברמה האקדמית של המוסדות להשכלה גבוהה.
- 28.5. המל"ג צריכה לפקח שהרמה האקדמית הנדרשת נשמרת.
- 28.6. המל"ג צריכה לאכוף את הצהרתה שלא תרשה התערבות של רבנים בתכנים הנלמדים.
29. נימוקים נגד החלטת המל"ג כי ההפרדה תעשה במח"רים ולא בתוך הקמפוסים
- 29.1. שילוב חרדים באקדמיה ברמה נאותה יכול להיעשות רק בתוך הקמפוסים ורק במוסדות אקדמיים (ולא בבתי ספר מקצועיים).
- 29.2. שילוב מסלולים חרדיים בקמפוסים מעורבים יוצר קירוב בין האוכלוסיות.
- 29.3. במסלולים חרדיים בקמפוסים מעורבים ניתן לתת את השירותים הנוספים הטובים ביותר (שירותי מזכירות, ספרייה, ועוד).
30. טענות בדבר תהליך קבלת ההחלטות במל"ג בעניין המסגרות החרדיות
- 30.1. הליך השימוע התבצע באופן פגום מפני שלא ניתנה לכל הציבור גישה למידע. בכך נפגעה זכות העיון. כמו כן, המל"ג הורידה מאתר האינטרנט שלה מסמך חשוב ובו מידע על הצלחת המסלולים לחרדים עד עתה.

- 30.2. המל"ג לא פעלה לפי המתווה שהורה בית המשפט בפסק הדין בבג"ץ יופי תירוש.
- 30.3. הליך השימוע לא נערך ב"לב פתוח". המל"ג קיימה אותו לאחר שכבר גיבשה את דעתה.
- 30.4. גם בשימוע שנערך בעל פה נפלו פגמים.
- 30.5. לא הוכח כי התכנית מסייעת בהגשמת תכליותיה.
- 30.6. טיוטת התכנית שפורסמה ע"י המל"ג אינה כוללת פירוט תקציבי, ולפיכך אינה עומדת בדרישת בית המשפט בפסק הדין בבג"צ יופי תירוש. כמו כן, יש חשש כי התכנית מפלה בין תקציבים לתכניות המיועדות לאוכלוסייה החרדית לבין מסלולים המיועדים לאוכלוסייה הערבית.
- 30.7. המחקר שפורסם בטיטת התכנית הוצג באופן עמום, מבלי לתת נתונים מדויקים.
- 30.8. התכנית מניחה כי ההפרדה המגדרית הכרחית, אך לא בודקת את זה.
- 30.9. צריך למצות את הניסיונות למצוא פתרונות הכוללים מסלולים מעורבים.
- 30.10. החברה החרדית הטרוגנית, ולא כל החרדים צריכים את אותם תנאים. הטענה כי רוב החרדים לא ילמדו במוסד מעורב אינה נכונה.
- 30.11. במחקר שנערך 35% מהחרדים אמרו שיסכימו ללמוד במוסד מעורב, ויש להניח כי כאשר יפעלו תכניות כאלה יצטרפו אליהן חרדים נוספים. ניתן לומר כי לפחות 20% מהחרדים יכולים כבר היום ללמוד במסגרות מעורבות.
- 30.12. עמדת הנשים החרדיות כלפי ההפרדה כלל לא נבחנה ע"י המל"ג.
- 30.13. מחקרים שנערכו מלמדים כי החסמים העיקרים של חרדים ללימוד במוסדות רגילים הם: פערי ידע, חוסר מידע, קושי כלכלי, קושי בשימור על אורח חיים חרדי בקמפוס, ביטול תורה, ורק לאחר מכן הצורך בהפרדה מגדרית.
- 30.14. התכנית לא בחנה אמצעים חלופיים ולא בדקה אם פגיעתם בכבוד האדם ובשוויון פחותה.
31. טענות בדבר יעילותה והצלחתה של התכנית
- 31.1. התכנית המוצעת יקרה, והתועלת שלה נמוכה.
- 31.2. יש נשירה גדולה של סטודנטים חרדים ממסלולים אלו. צריך לפקח על התכניות ולוודא שהן באמת יעילות, ושסטודנטים חרדיים מסיימים את התואר ומוצאים עבודה.
- 31.3. התכנית המוצעת לא שונה מהותית מתכנית החומש הקודמת, שנכשלה.
- 31.4. המח"רים נועדו להחליף פלטפורמות אחרות, אולם בפועל הן רק נוספו להן. יש חשש שדבר דומה יקרה גם למסלולים המוצעים בתכנית החדשה.

- 31.5. המל"ג עצמה אומרת שחרדים רבים בעלי השכלה אקדמית מתקשים במציאת עבודה.
- 31.6. בחלק ממוסדות הלימוד יש מחסור בסטודנטים חרדיים, ולכן הם מגייסים למח"רים סטודנטים לא חרדיים, שאינם זקוקים להפרדה מגדרית.
- 31.7. המל"ג משקיעה כספים רבים בתכניות לחרדים, והן לא משתלמות כלכלית.
- 31.8. למל"ג ולות"ת אין את הכלים ויכולת הפיקוח הנדרשים כדי לוודא שההפרדה המגדרית תשמר מרוסנת.
- 31.9. התכנית אינה מציגה סנקציות עונשיות כלפי מפריה.
- 31.10. התכנית אינה מציגה חזון ארוך טווח, ואינה מציינת נקודת סיום.
32. פתרונות חלופיים
- 32.1. הכנסת לימודי ליבה לבתי הספר החרדיים.
- 32.2. הקמת פורום משותף לסטודנטים חרדיים במוסדות מעורבים, שיסייע להם להשתלב באקדמיה, יהווה קבוצת תמיכה לאוכלוסייה זו, ויצמצם את הנשירה של סטודנטים חרדיים מהלימודים.
- 32.3. מתן אפשרות של לימודים בכיתות נפרדות בשלב המכינה בלבד, אך לא בשלב הלימודים לתואר האקדמי.
- 32.4. תמיכה כלכלית בסטודנטים חרדיים שיבחרו ללמוד במוסד מעורב.
- 32.5. הקמת בתי מדרש בעבור סטודנטים חרדיים שיסייעו בשמירה על אורח החיים החרדי.
- 32.6. תקצוב סטודנטים חרדיים באוניברסיטאות כפי שמתקצבים סטודנטים חרדיים במח"רים.
- 32.7. הפסקת התכניות במסגרות נפרדות בתוך מוסדות חילוניים, והחלפתן בתכניות במכינות נפרדות לחרדיים.
33. טענות על כך שהתכנית אינה מתחשבת מספיק באורח החיים החרדי ומקשה מדי על שילובם
- 33.1. התכנית של המל"ג מנסה לשנות את אורח חייהם של החרדים.
- 33.2. מסלולי השתלבות הדרגתיים ומסלולי השתלבות מלאה יוצאים מתוך נקודת הנחה שגויה שלמסלולים הללו יהיה ביקוש. מסלולים אלו הם ניסיון פסול לפגוע ברב תרבותיות.
- 33.3. הדרישה מהמוסדות לנסות לצמצם את ההפרדה המגדרית תפגע בחרדיים הרוצים להשתלב באקדמיה.

- 33.4 .ההפרדה המגדרית אינה יכולה להיות זמנית, מפני שלא מדובר ב"בשלות" החרדים להפרדה, אלא בעמדה עקרונית.
- 33.5 .אין צורך בשילוב מסלולים חרדיים בקמפוסים מעורבים. ניתן לספק את כל צרכיהם של המסלולים החרדים גם בקמפוסים נפרדים.
- 33.6 .לא כל הפרדה יוצרת היררכיה. יכול להיות מצב של "שונים אבל שווים".
- 33.7 .הפרדה באקדמיה אינה יוצרת היררכיה מפני שהיא מתוך בחירה חופשית.
- 33.8 .מחקרים מוכיחים שהפרדה מגדרית משפרת את איכות הלימוד.
- 33.9 .הפגיעה במרצות שאינן יכולות ללמד גברים חרדיים בטלה בשישים מול זכותם של הגברים החרדיים ללמוד ולהתפרנס.
- 33.10 .הניסיונות לצמצם את ההפרדה, לאסור על תקנון צניעות, ולחייב העסקת מרצות, יפגעו בהשתלבות החרדים באקדמיה.
- 33.11 .הגדרת המל"ג לאוכלוסיית היעד מצמצמת יתר על המידה ואינה כוללת בעלי תשובה חרדיים ובוגרי תיכונים חרדיים, ופוגעת ביכולת שלהם להשתלב. יש לאפשר לכל מי ששולח את ילדיו לחינוך חרדי לקחת חלק במסלולים אלו, בהתאם להגדרה שבה משתמשים משרד הכלכלה ונציבות שירות המדינה.
- 33.12 .העדר אפשרות להפרדה מגדרית יפגע בידע האקדמי יותר מהפגיעה הנגרמת מהפרדה כזו, כי כך יימנעו מחרדים להשתלב באקדמיה ולתרום לשיח האקדמי.
- 33.13 .מניעת שילוב חרדים במסגרות נפרדות עלולה לחזק את הבידול החברתי, ולעודד את החרדים למצוא נתיבים אחרים להשכלה, שאינם מפקחים ע"י המל"ג.
- 33.14 .דרישת המל"ג כי הקמפוסים הנפרדים יהיו במרחק של כ-15 דקות נסיעה מהקמפוס הראשי מהווה אפליה אסורה שכן במסלולים מעורבים המתקיימים מחוץ לקמפוס הראשי אין דרישה כזאת. כמו כן, הגבלת המרחק פוגעת בנגישות לאקדמיה של סטודנטים חרדיים מהפריפריה.
- 33.15 .צריך לאפשר מסלולים נפרדים לחרדים גם בתוך אוניברסיטאות.
- 34 .הצעות כיצד להגדיל את השתלבות החרדים באקדמיה
- 34.1 .צריך לאפשר למוסדות לקבוע תקנון צניעות. תקנון הצניעות יסייע לשמור כי ההפרדה תתאפשר רק בעבור סטודנטים שבאמת זקוקים לה.
- 34.2 .חשוב לעודד השכלת מורים חרדיים כדי שיוכלו ללמד לימודי ליב"ה בבתי ספר חרדיים.
- 34.3 .יש לאפשר לימודים נפרדים גם בתארים מתקדמים.
- 34.4 .צריך להרחיב את תחומי הידע שאותם ניתן ללמוד במסלולים נפרדים.

- 34.5. צריך לאפשר לעוד מוסדות להשכלה גבוהה לפתוח קמפוס חרדי, ולפתוח את השוק לתחרות.
- 34.6. השכלת חרדים עדיין שברירית, ולכן צריך לאפשר פעילות של מוסדות אקדמאים מפוקחים ע"י ועדות רוחניות חרדיות, ובהסכמת גדולי הדור.
- 34.7. מחקרים מראים שכיום יותר חרדים מסכימים לעבוד במקומות מעורבים, לכן חשוב להמשיך בתכניות הלימודים הללו, ואין חשש שההפרדה בתכניות הללו תתפשט גם למקומות העבודה.

איסוף מידע משלים

35. לאחר עריכת השימוע לציבור נבחנו, בין היתר, מחקרים וחומרים נוספים בעניין שילוב חרדים באקדמיה ובשוק העבודה, במטרה לקבל נתונים עובדתיים לגבי רמת ההשכלה במוסדות החרדיים, ולגבי נחיצות ההפרדה המגדרית על מנת לקדם את שילוב החרדים באקדמיה. להלן רשימת המחקרים שהוצגו בפני ועדת ההיגוי של המלי"ג להרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית (להלן – **ועדת ההיגוי**):
- חוות הדעת של ד"ר גלעד מלאך וד"ר לי כהנר בעניין הפרדה מגדרית ומגזרית בלימודים אקדמאיים לאוכלוסייה החרדית (להלן – **חו"ד מלאך וכהנר**) מצ"ב **כנספת 2** למסמך זה.
 - מחקרו של איתן רגב "אתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים" (להלן – **דו"ח מכון טאוב**) מצ"ב **כנספת 3** למסמך זה.
 - מחקרו של איתן רגב, "תארים מתקדמים בקרב יוצאי מערכת החינוך החרדית" מצ"ב **כנספת 4** למסמך זה.
 - אסף מלחי, "בין השתלבות להיבדלות - עמדות הציבור החרדי כלפי לימודים אקדמאיים, סקר עמדות" 2017 מצ"ב **כנספת 5** למסמך זה.
36. לאחר איסוף החומרים וניהול הליך השימוע, קיימה ועדת ההיגוי מספר דיונים בנושא, ובעקבותיהם גובש מסמך זה.

פרק ב - עקרונות המדיניות לתכנית הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב והמלצות מדיניות

העקרונות המנחים לגיבוש המדיניות להרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה

החרדית בתכנית הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב

37. שילוב החרדים בהשכלה הגבוהה הוא אינטרס מובהק של המדינה, ומל"ג-ות"ת הם האחראים למציאת האמצעים להוצאתו אל הפועל. ההשכלה הגבוהה הפכה לתנאי בסיסי להשתלבות ולהצלחה בשוק התעסוקה, וחלק ניכר מתחומי העיסוק במשק המודרני חסומים בפני מי שחסרים השכלה זו. שיעור ההשתתפות הנמוך של האוכלוסייה החרדית בשוק התעסוקה פוגע לא רק במעמד הכלכלי האישי, הוא גם מאט את ההתקדמות הכלכלית של המשק בכללותו. מחקרים שנערכו בשנים האחרונות הצביעו בבירור על שיעור תעסוקה גבוה מאוד של בעלי תארים אקדמיים מקרב הציבור החרדי בהשוואה לנעדרי-תואר, ולפער משמעותי מאוד ברמת ההכנסה בין שתי הקבוצות הללו.

38. תכנית המל"ג-ות"ת היא תכנית וולונטרית. במישור האינדיווידואלי – ההחלטה האם ללמוד במוסד אקדמי או לא היא החלטה הנתונה לשיקול דעתו של הפרט. בשונה, נאמר, משירות צבאי או אזרחי, אין חובה כלשהיא ללמוד. במישור המוסדי – מל"ג וות"ת אינן כופות על המוסדות להשכלה גבוהה דבר, ואינן שוללות את מרחב ההחלטה מהגופים המנהלים במוסדות אלה. ההחלטה האם לקחת חלק בתכניות לאוכלוסייה החרדית נתונה בידי כל מוסד. מוסד שיבחר שלא לפתוח תכניות או מסלולים ייחודיים לא ייפגע בשום דרך שהיא.

39. מל"ג וות"ת מייחסות חשיבות מכרעת לשימור וביצור מעמדה של האקדמיה, ובפרט - לחופש המחקר ולאיכות המחקר וההוראה. כל תכנית מחויבת לעמוד בהלימה לעקרונות אלה, שהם נשמת-אפה של האקדמיה. בחינה של מגמות ההווה מלמדת על שני רבדים בעשייה האקדמית: רובד אחד הוא הרובד המחקרי, והרובד השני הוא זה שנוגע בהכשרה מקצועית ברמה הגבוהה ביותר.

40. הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית תשקף גם היא את המגמות הללו: ההנגשה בתכניות או במוסדות מוטי-מחקר תשאף להביא למינימום את הפגיעה בערכי היסוד האקדמיים הדוגלים בפתחות ופולרליזם החשובים כל-כך למחקר אמיתי. לעומת זאת, ההנגשה במוסדות או במסלולים מוטי-התעסוקה, שם נמצאים כיום מרבית הסטודנטים החרדים, תדגיש את איכות ההוראה. יחד עם זאת, אין בקיומן של הפרדות, מגדריות או מגזריות, כדי לפגוע באיכות ההכשרה המקצועית הנגזרת מן הלימודים האקדמיים במוסדות ובתכניות מן הסוג השני.

41. מידתיות. יש קושי רב בהבאת הסטודנטים החרדים ללימודים אקדמיים ובהצלחתם בלימודים. ההבדל התרבותי והשוני ברקע ההשכלתי מובילים לצורך בהפרדה מגזרית ומגדרית על מנת לגרום לסטודנטים חרדים לבוא בשערי המוסדות להשכלה גבוהה. על סמך המחקר המלווה והסקר שנלווה לו, בין 70% ל-80% מהאוכלוסייה החרדית יימנעו מלימודים אקדמיים ללא ההפרדה המגדרית. נוסף על כך, פערים משמעותיים ברקע ההשכלתי בשלבי התיכון מחייבים היערכות שונה לבנות ובייחוד לבנים מהמגזר החרדי. לנוכח שני הגורמים

המצרפיים – ההבדלים התרבותיים והשוני ברקע ההשכלתי – לימודים אקדמיים לחרדים אך ורק במסגרות הרגילות לא מקיימים את העיקרון של שוויון הזדמנויות מהותי. בעבור אוכלוסייה זו, שוויון הזדמנויות מהותי מחייב מתן אפשרות ללמוד במסגרות נפרדות – מגדרית ומגזרית – ובנוסף לכך לספק לסטודנטים מעטפת אקדמית הכוללת תגבורים וחונכויות ועוד. לצד כל האמור, מל"ג וות"ת אינן מאפשרות הפרדה מגדרית או מגזרית בהשכלה הגבוהה אלא במקרים מיוחדים כמו בנידון דידן. וגם במקרים אלה, יש לחתור לצמצום ההפרדה למינימום הנדרש. כך לדוגמא, על פי עיקרון זה, הלימודים במסגרות הנפרדות יוגבלו ללימודי התואר הראשון בלבד וההפרדה תיעשה במידתיות הראויה.

42. שיפור המסגרות החרדיות. מבדיקות שנערכו עלה כי בחלק מהמסגרות החרדיות יש בעיות שונות, אשר פוגעות ברמת הלימודים בהן. כך למשל, בחלק מהמח"רים נמצא כי השיעורים, לרבות שיעורי התרגול, מתבצעים בכיתות גדולות, כך שלא מתאפשר לכל התלמידים להתבטא. כמו כן, במספר מח"רים נמצא כי המסלולים אינם מציעים מספיק קורסי בחירה. המל"ג מודעת לבעיות אלו, ותעמוד על כך כי בתכנית הרב-שנתית הקרובה הן יתוקנו.

43. נזכיר כי תכניות המח"רים הן תכניות צעירות, וחלק מהפגמים האמורים נובע ממיעוט סטודנטים ומשאבים. אנו חותרים לכך שהתרחבות המח"רים והגידול במספר הסטודנטים והתקציבים המגיעים אליהם, בשילוב עם בקרה ואכיפה מצד המל"ג, יובילו לרמה אקדמית זהה בכל המח"רים בהשוואה למוסדות האם שלהם. כמו כן, המל"ג מאמינה, על סמך ניסיון עבר, כי הקפדה על רישום למכינות אקדמיות, ושיעורי תגבור במהלך הלימודים לתואר, יסייעו בהפחתת שיעורי הנשירה של הסטודנטים החרדיים במוסדות הלימוד השונים.

44. על בסיס העקרונות המנחים שפורטו לעיל וכן המידע שנאסף וההערות הרבות שהתקבלו במסגרת השימוע הציבורי, ההצעה המרכזית היא לקבוע הסדר (שעיקריו מפורטים להלן) אשר בסיסו נטוע במתווה הקיים כיום לשילוב חרדים בהשכלה הגבוהה, בכפוף לשינויים מסוימים ולהדגשות שונות. זאת, בעיקר במטרה להגביר את האפקטיביות של המתווה לשילוב חרדים נוספים בלימוד ההשכלה הגבוהה, וכן לקבוע באופן ברור יותר את המנגנון להבטחת קיום המתווה, הלכה למעשה, לרבות בהיבט של אכיפתו.

45. הטעם לגישה האמורה הינו בראש ובראשונה משום שלאחר בחינת מכלול השיקולים הרלוונטיים לעניין והאיזון (הקשה, ולעיתים קשה מאד) ביניהם, המסקנה היא כי בסיס המתווה הקיים הינו נכון וראוי בעיקרו.

46. אמנם לא ניתן להתכחש לכך שהמתווה הקיים מספק רק חלק מהציבור החרדי וכי סביר להניח כי מתווה "מפריד יותר" ימשוך חלק נוסף מהציבור החרדי אל עבר קניית השכלה גבוהה. עם זאת, לא ניתן להתכחש לכך שגם במתווה הקיים ישנה פגיעה לא מבוטלת בערכים נוגדים, ואף אם היא נעשית לשם תכלית חשובה מאין כמוה - הגברת שילוב הציבור החרדי בעולם ההשכלה הגבוהה ובשוק העבודה בכלל, והאיכותי בפרט - מתן משקל רק לצד אחד של המשוואה אינו סביר.

47. במלים אחרות, המתווה הנכון והמאוזן הוא כי ההסדר יוביל לכך שחלק מהותי מהציבור החרדי יוכל להשתלב מכוחו בלימודי השכלה גבוהה, וכי לשם כך תיערך, בין היתר, הפרדה מגדרית מסוימת. אך בד בבד, הפגיעה בערכים הנוגדים תהיה בעוצמה שניתנת להכלה לפי ערכי היסוד המקובלים, וכמובן - הדין החל. להלן, אם כן, עקרונות המדיניות שיובילו את פעילות מל"ג-ות"ת בפעולותיה להרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית בתכנית הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב.

עקרונות המדיניות להרחבת הנגישות של ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית

48. המשך ההרחבה הכמותית, הגדרת יעדים לגידול משמעותי במספר הסטודנטים החרדים וכלים לממש יעדים אלה

48.1. המשך המתווה של התכנית הרב-שנתית הקודמת, המכיר בכך שלעת עתה הפרדה היא כורח המציאות לגבי מרבית האוכלוסייה החרדית, על רקע שילוב הפער הפדגוגי והתרבותי. הנתונים העולים מהמחקר המלווה מצביעים על הצלחת התכנית במדדים המרכזיים - גידול כמותי במספר הסטודנטים, גידול במספר התכניות, ושיפור משמעותי ביכולת התעסוקה וההשתכרות של בוגרי תארים אקדמיים בציבור החרדי. הנתונים שבידינו והניסיון שנצבר ב-15 השנים האחרונות, מלמדים שהפרדה מגדרית ומגזרית היא מרכיב הכרחי בתכנית. כמו כן, בשנים האחרונות ניתן לראות מגמה של כניסת אוכלוסיות שמרניות יותר להשכלה הגבוהה, המדגישה את הצורך במסגרות נפרדות.

48.2. יתר על כן, פעילות מל"ג-ות"ת אל מול האוכלוסייה החרדית בשנים האחרונות יצרה אמון והערכה הדדית בין הציבור החרדי ומערכת ההשכלה הגבוהה, כאשר למסגרות החרדיות יש תפקיד מפתח בתהליך זה. אמון זה אינו מובן מאליו ויש לו חשיבות רבה בהמשך השתלבות האוכלוסייה החרדית בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה. סגירה או צמצום של המסגרות החרדיות יפגעו קשות באמון עם האוכלוסייה החרדית ויסיגו את שילוב האוכלוסייה החרדית בהשכלה הגבוהה שנים אחורה.

48.3. לאור האמור, על מנת להגדיל את מספר הסטודנטים החרדים בהשכלה הגבוהה ולשמור על האמון מול המגזר החרדי, המדיניות בתכנית הרב-שנתית הבאה היא להמשיך במדיניות הקיימות ולהרחיב ולחזק את המח"רים הקיימים. יחד עם זאת, לאור פריסת המסגרות אין צורך בהקמת מח"רים חדשים, פרט במקרים חריגים של צורך ייחודי לאומי כגון - הכשרת מורים, תמיכה בפריפריה, והגדלת אחוז הסטודנטים החרדים באוניברסיטאות.

48.4. פיתוח תכניות ומסלולים משלבים. שיעור מסוים מהסטודנטים החרדים הפוטנציאליים מוכנים, ואולי אף מעוניינים, להשתלב בתכניות בתוך הקמפוסים הרגילים. המל"ג, תעודד קיומן של חלופות שיאפשרו לימודים של קבוצות רחבות יותר בחברה החרדית בתוך הקמפוסים הרגילים. השתלבות זו אפשרית בתכניות

ובכיתות הרגילות ו/או בכיתות נפרדות לחרדים, כאשר כל יתר המרחב הציבורי משותף עם כלל הסטודנטים.

48.5 הפרדה מגדרית בתוך הקמפוסים עשויה להעלות קשיים. ראשית, רעיון זה טומן בחובו לגיטימציה של הפרדה במרחב הקמפוס הכללי. כמון כן, מודל זה גם עלול לפגוע בסטודנטיות ובסטודנטים שאינם חרדים, שהלימודים בהפרדה המגדרית "מתקרבת" אליהם. לצד זאת, לאפשרות זו יש יתרונות רבים, הן בהיבטים אקדמיים והן בהיבטים חברתיים. כמו כן, מודל זה מקטין מאוד את הפגיעה בשוויון הנגרמת כתוצאה מעצם הקמת מסגרות אקדמיות נפרדות לציבור החרדי, ומונע יצירת "איים" של הפרדה. כמו כן רעיון זה מתיישב עם מדיניות המל"ג להבטחת האיכות האקדמית של תכניות הלימודים לחרדים.

48.6 לאור האמור, כמהלך ניסיוני, מל"ג תאפשר לפתוח כיתות נפרדות לאוכלוסייה החרדית בשולי הקמפוסים. הפרדה זו תותר בכיתות הלימוד בלבד, והמרחב הציבורי מחוצה להן יישאר ויישמר כמרחב מעורב. אפשרות זו תותר במשורה בלבד בכפוף ובהתאם לקריטריונים שיאושרו בפורום יושבי ראש ועדות המשנה התחומיות של המל"ג. זאת, בנוסף לעמידה בכללים הרגילים לאישור והסמכה של כל תוכנית ותוכנית בנפרד. לקראת סוף התכנית הרב שנתית ייבחנו התוצאות, ההשלכות והמשמעויות של מהלך ניסיוני זה והנושא יובא לדיון מחדש.

48.7 במהלך החומש הקרוב תפעל המל"ג לגבש מודל מתאים שיכלול אפשרויות שונות לעידוד שילוב גם בתוך הקמפוסים הרגילים, תוך מתן מעטפת מתאימה ומענה לסוגיות המשפטיות והציבוריות (בהקשרי מגדר, מרחב ציבורי ותרבות) הקשורות בפיתוח מודל זה.

48.8 הגדרת קהל היעד. הגדרת קהל היעד למסגרות החרדיות נקבעה בתכנית הרב-שנתית הקודמת על בסיס שני קריטריונים מצטברים: פערים אקדמיים ופערים תרבותיים. השילוב של שני היבטים אלה הצדיק מהותית ומשפטית הקמת המסגרות נפרדות לאוכלוסייה החרדית. ההגדרה שנבחרה - הנשענת על פיקוח משרד החינוך על בית הספר התיכון שבו למד הסטודנט - משקפת את שני ההיבטים האלה. להלן ההגדרה המלאה²:

בנים: התלמיד למד מכתה ט' עד י"ב במוסד חינוך תרבותי ייחודי כהגדרתו בחוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, תשס"ח – 2008, או במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

² בנוסף לאמור בהגדרה זו, יהיו רשאים ללמוד בקמפוסים החרדיים מי שלמדו במוסד חינוכי תיכוני בחו"ל ושמתקיימים לגביהם הרציונאלים שנקבעו (פערי ידע ושוני תרבותי לצורך הכללתם בהגדרה שנקבעה). לצורך ולקראת יישום האמור תפעל ועדת ההיגוי של המל"ג בתיאום ושיתוף גורמי מקצוע רלבנטיים נוספים לקביעת מנגנון להערכת הלימודים מחו"ל ועמידתם ברציונאלים כאמור, בהתאם לסמכויות הגופים הממלכתיים הרלבנטיים.

בנות: התלמידה למדה מכתה ט' עד כיתה י"ב במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח אחר של משרד החינוך.

48.9 בתכנית הרב-שנתית הבאה תישמר ההגדרה הקיימת, קרי, קבלת תלמידים אשר למדו בתיכון חרדי עפ"י הגדרות משרד החינוך והחוק, ובהתאם לשני הרציונאליים - אקדמי ותרבותי - במצטבר.

48.10 עם זאת, לאחר בחינת מכלול העמדות והטענות בנושא, יש מקום למתן אפשרות לקבלת "חריגים" להגדרת קהל היעד, באופן צר וחריג, זאת על מנת לתת מענה למועמדים אשר אינם נכללים בהגדרה, אך יחד עם זאת, מבחינה מהותית ובהתבסס על הרציונאליים להקמת המסגרת החרדיות, יש מקום לאפשר השתלבותם במסגרות אלה, בפרט לאור הצורך הלאומי לשילוב אוכלוסיה זו בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה (כפי שנקבע בהחלטות ממשלה).

48.11 על בסיס עקרונות אלה, ולצורך קבלת סטודנטים במסגרת 10% ההחרגה המותרים, כל מוסד יגבש לעצמו כללים ומדיניות ברורים, לרבות קריטריונים ומגווי יישומם (כגון ועדת חריגים, נהלי הגשת בקשה וכו'). המוסד יעבירם לידיעת ועדת ההיגוי לענייני הנגשת ההשכלה הגבוהה למגזר החרדי במל"ג ויפרסמם באופן שקוף לציבור. ועדת ההיגוי תפקח על הנושא ותבטיח עמידת המוסד בעקרונות אלה.

48.12 על מנת להבטיח את השוויוניות עבור סטודנטים המתקבלים במסלול "החריגים" ולאפשר לסטודנטים אלה להשתלב במגוון המקצועות ותחומי הלימוד, מוסד יהיה רשאי לשלב עד 10% "חריגים" עבור כל כיתה/מקצוע במוסד, ולא באופן גורף לכלל המוסד, המח"ר או הפלטפורמה.

48.13 ועדת ההיגוי תמשיך לעקוב אחר שינויים והתפתחויות במערכת החינוך החרדית, ובין היתר בנוגע להגדרת אוכלוסיית היעד, והיא תתבקש להמליץ על שינוי הגדרת אוכלוסיית היעד, ככל שתמצא זאת לנכון.

48.14 למען הסר ספק, תכניות מל"ג וות"ת (לסיוע לימודי וכלכלי) מיועדות לכלל בוגרי החינוך החרדי (לאור פערי הידע הפדגוגיים המשמעותיים) בהתאם להגדרות האמורות (בסעיף 48.8), גם אם אינם נמנים כיום עם הציבור החרדי.

48.15 **הרחבת תכנית המלגות וההלוואות.** במטרה לתמוך ביעדי הגידול במספרי הסטודנטים החרדים, ונוכח העובדה כי מידי שנה הביקוש לתכנית המלגות וההלוואות גדל והולך ומשאביה אינם מספיקים לתמיכה בכל סטודנטים העומדים בקריטריונים הסוציו-אקונומיים שנקבעו, ות"ת תכפיל בהדרגה את התקציב המוקצה לתכנית זו.

48.16 התכנית הקיימת תורחב כך שתתאים גם לסטודנטים בתארים מתקדמים. כמו כן, העדיפות הניתנת כיום לגברים בקבלת המלגה תצומצם, כך שיינתן משקל גבוה יותר לתחום הלימודים.

48.17. פתיחת אפשרויות לשיתוף פעולה עם הסמינרים החרדים. פיתוח ועידוד אפשרויות לשיתוף פעולה עם סמינרים חרדים לשילוב תלמידות הסמינרים להשתלב בו-זמנית בלימודים אקדמיים. זאת, לדוגמא, על ידי לימודים באוניברסיטה הפתוחה ואפיקי המעבר שזו מאפשרת, וכן על ידי שימוש מוגבר בטכנולוגיות להוראה מקוונת, כפי שמקדמת כיום המל"ג במדיניות התכנית הרב-שנתית.

49. מימד האיכות האקדמית, מגוון התכניות המוצעות לאוכלוסייה החרדית ומגוון סוגי המוסדות האקדמיים

49.1. עידוד הלימוד באוניברסיטאות, בהינתן הירידה היחסית באחוזי החרדים הלומדים בהן בשנים האחרונות. השאיפה היא להגיע בעתיד לכך שהיחס בין הסטודנטים החרדיים באוניברסיטאות לבין הסטודנטים החרדיים במכללות יהיה דומה ליחס זה בקרב כלל אוכלוסיית הסטודנטים בישראל. לפיכך, יינתן דגש להגדלת מספר הסטודנטים החרדים בתכניות של האוניברסיטאות במגוון מסלולים.

49.2. תארים מתקדמים. לצד הגידול במספר הסטודנטים לתואר ראשון יש חשיבות רבה בשילוב סטודנטים חרדים גם בתארים מתקדמים, הן על מנת לתת אופק התפתחות לחרדים בוגרי תואר ראשון, והן על מנת לתת מענה לתחומים שבהם תואר שני הוא הכרחי כדי להשתלב במקצוע. נציין כי נעשה מאמץ לבחון את מספר בוגרי המח"רים אשר המשיכו לתארים מתקדמים, אולם, מכיוון שתכנית המח"רים פועלת רק מזה שנים מועטות, מוקדם לתת אומדן לשאלה זו.

49.3. מל"ג שמה לעצמה יעד להכפיל את מספר הסטודנטים החרדים הלומדים לתארים מתקדמים בתכנית הרב-שנתית.

49.4. המדיניות כי לימודים לתארים מתקדמים יתקיימו רק בקמפוסים הרגילים, היינו לא בהפרדה מגזרית ומגדרית, לא תשתנה. תכניות לתואר שני יילמדו רק בקמפוסים הרגילים ובתכניות הרגילות. לצד זאת, תגובש תכנית תמיכה וסיוע לסטודנטים חרדים בתארים מתקדמים בכיתות הרגילות.

49.5. קיימת אפשרות, ככל שיעלה הצורך, לשוב ולדון במדיניות זו בשנים הקרובות, וזאת בייחוד בנוגע לתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים שלא ניתן לעסוק בהן ללא תואר שני ושיש בהם צורך קריטי במגזר החרדי.

49.6. ריענון מוסד המכינות והתאמתו לפערים הייחודיים של המגזר החרדי. בשנים האחרונות שיעור הגברים החרדים בהשכלה הגבוהה לא הדביק את קצב גידול האוכלוסייה החרדית, ובפרט לא בתחומים טכנולוגיים ומדעיים. להבנתנו, השלמת פערי הידע בגיל מאוחר, כאשר רבים מהמועמדים הם כבר בעלי משפחות, הופכת את ההגעה להשכלה גבוהה, ובפרט במקצועות טכנולוגיים ומדעיים, לכמעט בלתי אפשרית.

49.7. על מנת להתגבר על קושי זה, תפעל מל"ג-ות"ת להגדיל את מספר החרדים במכינות הקדם-אקדמיות (בגרותיות וייעודיות) באמצעות בחינת התאמות לתלמידים אלה.

- 49.8. קידום והשלמת תהליך העברת הפלטפורמות לאחריות מלאה של מוסד אקדמי אחד. במהלך השנים האחרונות נעשו מאמצים רבים להעברת האחריות על הפלטפורמות החרדיות לאחריות מלאה (אקדמית ומנהלתית) של מוסד אקדמי אחד. במסגרת מאמצים אלה, לא אושר לפלטפורמות לפתוח תכניות חדשות כמעט בכלל, ככל שאלה לא עלו בקנה אחד עם המדיניות. ההתפתחויות בפלטפורמות בשנים האחרונות (ובפרט ההתדרדרות במצבה הכלכלי של הפלטפורמה בירושלים) מחזקות את ההבנה כי מהלך זה הכרחי. אך עד כה, מאמצים אלה לא נשאו פרי.
- 49.9. בתכנית הרב-שנתית הבאה יושקעו מאמצים בקידום המהלך להעברת האחריות על הפלטפורמות החרדיות לאחריות מלאה (אקדמית ומנהלתית) של מוסד אקדמי אחד.
50. **מכוונות לצרכי המשק בכללותו כמו גם לצרכים הייחודיים של האוכלוסייה החרדית**
- 50.1. הגדלה משמעותית של היצע התכניות להכשרת מורים חרדים. הכשרת מורים אקדמאים למערכת החינוך החרדית היא נושא יסודי ביכולת של מערכת החינוך החרדית ללמד לימודי ליבה ברמה ראויה ולהוציא מתוכה בוגרים שיוכלו להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה ובעסקוקה איכותית. עפ"י נתוני משרד החינוך והלמ"ס, על מנת לתת מענה לסוגיה זו יש להכשיר במסלולים אקדמיים בשנים הקרובות אלפים רבים של מורים ומורות חרדים במגוון תחומי הלימוד, תוך הדגשת תחומי המתמטיקה, המדעים והאנגלית.
- 50.2. לצורך הכשרת מורים אקדמאים למערכת החינוך החרדית המלי"ג תעודד פתיחת תכניות ייעודיות לחרדים במגוון המקצועות והמסלולים, לגברים ונשים ובפריסה ארצית. **תכניות אלה יקודמו הן בתוך הקמפוסים הרגילים והן באמצעות הקמת מח"רים חדשים.**
- 50.3. עדכון רשימת התיעוד של המקצועות השונים, ומתן דגש לתחומים המבוקשים. תחומי הלימוד המועדפים ותעריפי התמיכה נקבעו בתחילת התכנית הרב-שנתית הנוכחית. על מנת להתאים אותם לצרכים הנוכחיים של המשק ולצרכי הייחודיים של הציבור החרדי, ייבחנו ויעודכנו רשימת תחומי הלימוד ותעריפי התמיכה, תוך מתן תשומת לב מיוחדת לתחום ההוראה ולתחומי ההנדסה והמדעים המדויקים.
- 50.4. לצד זאת, ועל מנת להביא סטודנטים חרדים ללמוד תחומים שהם אינם לומדים כיום, ות"ת תפעל לקידום "תכניות דגל" ייחודיות כדי לפרוץ את הדרך של האוכלוסייה החרדית גם לתחומים כגון רפואה, מדעים והנדסה ולעידוד סטודנטים חרדים להשתלבות בתואר שלישי. זאת, בהמשך לתכניות דגל שפעלו בחומש החולף, דוגמת תכנית התמיכה לעידוד לימודי תואר שני בפסיכולוגיה.
51. **רגישות לערכי יסוד בתחום השוויון והאתוס האקדמי והגברת האכיפה בתחום**
- 51.1. המל"ג תעמיק את פעילות הפיקוח על המח"רים ויתר המסגרות המיועדות לציבור החרדי, בפרט בהתייחס להבטחת האיכות האקדמית, עמידה בהגדרת אוכלוסיית

- היעד ופיקוח על הגבלת ההפרדה המגדרית (ר' תכנית הפיקוח הרצ"ב כתוספת למסמך זה). בפרט תינתן התייחסות לנושאים הבאים:
- 51.2. ההפרדה המגדרית במח"רים תיעשה רק בכיתות הלימוד ולא מחוץ להן, ולא תותר כל הפרדה מחוץ לתחומי הכיתות.
- 51.3. הנחיות בנוגע ללבוש או דרישות צניעות אחרות, ככל שיינתנו, ינוסחו באופן שלא יפגע בכבוד האדם או בשוויון וכך שמידת הפגיעה שלהם באוטונומיה של הסטודנטים לא תעלה על הנדרש לשם מתן אפשרות לסטודנטים חרדים ללמוד במח"ר.
- 51.4. לא תינקט הפלייה אסורה (לרבות לפי הוראות חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988, וחוק זכויות הסטודנט התשס"ז-2007).
- 51.5. המל"ג תטפל בכל פניות הציבור בנושא.
- 51.6. יחודדו ויפורסמו הנחיות בדבר האיסורים האמורים לעיל, תוך הבהרת "גבולות האסור", והן יובאו לידיעת הסגל והסטודנטים.
- 51.7. הפיקוח והאכיפה בנושאים שלעיל יוגברו ותבוצע אכיפה אקטיבית (יזומה). המל"ג תקבע מדרג סנקציות שיופעלו במקרה של הפרת הכללים. רשימה חלקית של סנקציות אפשריות מצויה בתוספת.

כלי המדיניות שיופעלו על מנת לממש את מדיניות התוכנית הרב שנתית הבאה

52. לסיכום האמור, ובתמצות רב, להלן כלי המדיניות שיופעלו על מנת לממש את המדיניות שנקבעה. למען הסר ספק, כל כלי המדיניות כפופים לעקרונות המדיניות שפורטו לעיל.
- 52.1. חיזוק והרחבת המח"רים הקיימים. ככלל לא יפתחו מח"רים נוספים, אך יישקלו חריגות במקרים של צורך ייחודי כגון: הכשרת מורים, פריפריה, אוניברסיטאות.
- 52.2. הקמת תכניות לעידוד ותמרוץ קליטת סטודנטים בכותלי הקמפוסים הרגילים הן ע"י תוכנית ניסיונית מצומצמת לפתיחת כיתות לאוכלוסייה החרדית בתוך קמפוסים רגילים והן ע"י שילוב הסטודנטים באופן מלא בכיתות הרגילות.
- 52.3. שמירה על הגדרת קהל היעד, תוך מתן אפשרות לקבלת עד 10% חריגים.
- 52.4. בניית מודל תמיכה וסיוע לסטודנטים חרדים לתארים מתקדמים הלומדים בתוכניות הרגילות.
- 52.5. הרחבת תכניות ומח"רים במכללות האקדמיות להוראה תוך דגש על תחומי הליבה, והעלאת דירוג מקצוע ההוראה.
- 52.6. פתיחת תוכניות להשלמת בגרויות לחרדים בדחיית שירות במכינות של המוסדות להשכלה גבוהה.

- 52.7. חיזוד אמות מידה ופרסום הנחיות בנוגע להפרדה מותרת ואסורה במסגרות החרדיות, והגברת הפיקוח והאכיפה.
- 52.8. עדכון 'אשכולות לימודים מועדפים' ללימודים במסגרות החרדיות ובזכאות לקבלת מלגות באופן המשקף את צרכי המשק וצרכיו הייחודיים של הציבור החרדי.
- 52.9. **הרחבת תוכנית המלגות וההלוואות. הכפלה הדרגתית של התקציב המוקצה לתוכנית והרחבתה לתארים מתקדמים, וצמצום העדיפות לגברים בקבלת המלגה.**
- 52.10. פיתוח תכניות ייחודיות על מנת לפרוץ לתחומים חדשים, ע"י פתיחת תוכניות ו/או תוכנית מלגות ייעודית, במיוחד בתחומי ההנדסה והמדעים המדויקים
- 52.11. פיתוח ועידוד אפשרויות של סטודנטים הלומדים בסמינרים חרדים לא-אקדמיים להשתלב בפעילות לימודים אקדמית, ביחוד זו של האוניברסיטה הפתוחה.
- 52.12. צמצום הנשירה. כיוול מודל התקצוב באופן שיעודד התמדה בלימודים פיתוח כלים ותוכניות ייחודיים ומחקר מלווה שיתמקד בסוגיה הנ"ל.
- 52.13. המשך תהליך העברת הפלטפורמות לאחריות מלאה של מוסדות אקדמיים מוכרים.
- 52.14. קיום מחקר מלווה לתוכנית אשר יעריך את התוכנית תוך כדי הפעלתה. המחקר יעסוק בסוגיות שיעלו מעת לעת, ובפרט אודות המשמעויות וההשלכות של החריגה המותרת בהגדרת קהל היעד למסגרות החרדיות וקיומן של כיתות בהפרדה מגדרית בקמפוסים הרגילים. לקראת סיומה של התוכנית הרב-שנתית (שנה"ל תשפ"ב) תבוצע הערכה של המדיניות המאושרת ותוצאותיה יוצגו ויובאו לדיון במל"ג.
53. למען הסר ספק, ככל שיידרש, כלי מדיניות נוספים יופעלו על מנת לממש את המדיניות.

פרק ג' - השיקולים והתשתית העובדתית בבסיס התכנית הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב

54. ההמלצות לעיל גובשו לאחר בחינת הטענות שהועלו בשימוע, והבסיס המשפטי הרלוונטי. כמו כן, ההמלצות גובשו לאחר עריכת מחקר אשר בחן את הצלחתה של התכנית הנוכחית ואת השפעותיהן העתידיות של חלופות אפשריות. בפרק זה נפרט את המידע והשיקולים שעמדו ביסוד ההמלצות לתכנית הרב-שנתית לחומש הקרוב.
55. הפרק יחולק לשלושה נושאים: ההפרדה המגדרית במח"רים, רמת האקדמיה במח"רים והצלחת המח"רים ושילובם של בוגריהם בשוק העבודה, ואמצעי פיקוח ואכיפה.

ההפרדה המגדרית במסגרות החרדיות

56. סוגיית ההפרדה המגדרית במח"רים היא סוגיה מורכבת. מצד אחד, הפרדה מגדרית מעלה חשש להפליה, הן בסוגי המקצועות הפתוחים בפני כל אחד מן המינים, והן ברמת הלימודים במוסדות. מצד שני יש חשש מבוסס כי ללא הפרדה מגדרית הרוב הגדול של החרדים המעוניינים בהשכלה גבוהה לא יבחרו להשתלב באקדמיה, הבידול החברתי של החרדים יתרחב, והם ימצאו אפיקי לימוד אחרים לצורך רכישת מקצוע, שאינם מספקים ואינם מפוקחים.

היבטים משפטיים

57. בפסיקת בית המשפט העליון³ נקבע כי הזכות לשוויון כלולה בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, וכי לזכות זו מעמד חוקתי. לפיכך, נראה כי כדי לאפשר הפרדה מגדרית בין גברים לנשים במוסדות הלימוד, צריך שההפרדה תעמוד בתנאי פסקת ההגבלה, כלומר תהיה לתכלית ראויה, במידה שאינו עולה על הנדרש, ומכוח חוק.
58. המל"ג סבורה כי שילוב חרדיים באקדמיה ומתן הזדמנות לשילובם בשוק העבודה במקצועות מגוונים המצריכים השכלה גבוהה, הם תכלית ראויה.
59. כפי שפורט בפרק הקודם, המלצות המל"ג הן לאפשר את ההפרדה המגדרית בצורה מצומצמת ככל הניתן, אך שתשיג את מטרתה, לפחות לגבי חלק מהותי מהציבור החרדי: ההפרדה תהיה רק בכיתות הלימוד, במסגרת תואר ראשון, ותותר רק לסטודנטים חרדיים.
60. ההפרדה המוצעת עומדת בתנאי סעיף 3(ד)(3) לחוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, תשס"א-2000, הקובע כך:

"(א) מי שעיסוקו בהספקת מוצר או שירות ציבורי או בהפעלת מקום ציבורי, לא יפלה בהספקת המוצר או השירות הציבורי, במתן הכניסה למקום הציבורי או במתן שירות במקום הציבורי, מחמת גזע, דת או קבוצה

³בג"ץ 4541/94 אליס מילר נ' שר הביטחון, מט (4) 094, עמ' 131-132; בג"ץ 721/94 אל-על נתיבי אויר לישראל בע"מ נ' יונתן דנילוביץ, מח (5) 749, 762; בג"ץ 5394/92 אורי הופרט נ' "יד ושם", רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, מח (3) 363, 353.

דתית, לאום, ארץ מוצא, מין, נטיה מינית, השקפה, השתייכות מפלגתית, גיל, מעמד אישי, הורות.

(ג) אין רואים אפליה לפי סעיף זה –

.....

(3) בקיומן של מסגרות נפרדות לגברים או לנשים, כאשר אי הפרדה תמנע מחלק מן הציבור את הספקת המוצר או השירות הציבורי, את הכניסה למקום הציבורי, או את מתן השירות במקום הציבורי, ובלבד שההפרדה היא מוצדקת, בהתחשב, בין השאר, באופיו של המוצר, השירות הציבורי או המקום הציבורי, במידת החיוניות שלו, בקיומה של חלופה סבירה לו, ובצורכי הציבור העלול להיפגע מן ההפרדה."

61. המקרה שבפנינו נכנס לגדר סעיף זה, שכן אי הפרדה ימנע, לפחות מחלק גדול מהציבור החרדי, את הגישה להשכלה גבוהה, שהיא שירות חיוני שאין לו חלופה סבירה.

62. כמו כן, סעיף 4 לחוק זכויות הסטודנט, תשס"ז-2007, קובע כי:

"(א) מוסד לא יפלה מועמדים או סטודנטים מטעמים עדתיים או מטעמי ארץ המוצא שלהם או של הוריהם, רקעם החברתי-כלכלי או מטעמים של דת, לאום, מין או מקום מגורים, בכל אחד מאלה:

(1) רישום ללימודים וקבלה למוסד;

(2) קבלה לתחומי לימוד;

(3) קבלה למסלולי לימוד מיוחדים.

(ב) לא יראו הפליה לפי סעיף קטן (א) בקיומם של מוסדות נפרדים או של מסלולי לימוד נפרדים לגברים ולנשים מטעמי דת, של מסלולי לימוד נפרדים לצורך קידום קבוצות אוכלוסיה מסוימות ושל תנאי קבלה מקלים לפי סעיף 9(ב)."

63. כלומר, החוק קובע כי מסלולי לימוד נפרדים לגברים ולנשים מטעמי דת, אינם נחשבים לאפליה אסורה.

64. המל"ג סבורה כי יש למצוא את האיזון הנכון בין הצורך הלאומי לשילוב האוכלוסייה החרדית במשק ובחברה כפי שהוגדר כמטרה ויעד במספר רב של החלטות של ממשלות ישראל בשנים האחרונות, לבין שמירה על הזכות לשוויון מגדרי ולהעדר אפליה.

65. במסגרות החרדיות שהקימו מוסדות שונים להשכלה גבוהה מתקיימת כיום הפרדה בין גברים לנשים. הפרדה זו כשלעצמה עומדת לכאורה בניגוד לעקרונות יסוד חשובים בהשכלה הגבוהה – חשיבותו של פלורליזם ומגוון דעות בתוך השיח האקדמי, ועל כן דנה המל"ג בכובד ראש באיזון הנדרש בין העקרונות הללו לבין הצורך הלאומי בשילוב האוכלוסייה החרדית.

66. המל"ג סבורה כי התכנית הרב-שנתית שהוצגה בפרק הקודם משיגה באופן מידתי וסביר את יעדיה, ומאזנת בצורה אחראית וסבירה בין כלל הזכויות, העקרונות והמטרות הלאומיות ארוכות הטווח.

הסיבות לצורך בהפרדה

67. הציבור החרדי בישראל מאופיין, בין השאר, בפערי ידע משמעותיים ביחס לאוכלוסייה הכללית, המקשים עליו את הכניסה ללימודים אקדמיים. פערים אלה נגרמים בעיקרם כתוצאה מהפטור מלימודי ליב"ה בשנות התיכון והם שמהווים את ההצדקה המרכזית להקמת מסגרות אקדמיות מיוחדות, המותאמות להתמודד עם פערים אלה.

68. כמו כן, קיימים פערים מהותיים בין הרקע הלימודי של גברים ונשים בציבור החרדי. גברים חרדיים לומדים מכיתה ט' ואילך רק לימודי קודש. לעומתם, נשים חרדיות לומדות רובן במוסדות חינוך מפקחים ורוכשות ידע בחלק ניכר ממקצועות הליב"ה. יחד עם זאת, פערי ידע קיימים אף אצלן, אם כי באופן מצומצם יותר מאשר אצל הגברים.

69. לצד זאת, קיימים גם צידוקים דתיים-תרבותיים משמעותיים של האוכלוסייה החרדית, המצדיקים את ההפרדה המגדרית, אשר בלעדיה ככל הנראה יימנע הציבור החרדי (ובתוך בעיקר נשים, ובפרט נשים צעירות ורווקות) מלהיכנס בשערי האקדמיה.

70. מהמחקר המתואר בחו"ד מלאך וכהנר עולה כי 80% מהחרדים הלומדים כיום לימודים גבוהים, לומדים בהפרדה מגדרית, וכי ההקפדה על ההפרדה קיימת בעיקר בקרב הנשים (כ-95% מן הנשים החרדיות הללו לומדות במוסדות נפרדים, הן לימודים אקדמיים, והן לימודים מקצועיים)⁴. כלומר, בניגוד לטענה כי ההפרדה המגדרית פוגעת בכבוד האדם ובשוויון של הסטודנטיות, נראה כי הפרדה זו דווקא משרתת את הסטודנטיות, הן מפני שרמת השכלתן גבוהה יותר, והן מפני שהסטודנטיות עצמן מעוניינות בהפרדה.

71. המל"ג רואה בשילוב חרדים באקדמיה מטרה בעלת חשיבות עליונה, זאת הן בשל עצם הענקת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית, והן בשל ההשלכות העתידיות - החברתיות והמשקיות - שיש לשילובה בשוק העבודה על המשק הישראלי. כדי לאזן בין מטרה זו לבין ערך השוויון ולצמצם את הפגיעה בשוויון ככל הניתן, עמדת המל"ג היא כי יש לאפשר הפרדה מגדרית במח"רים במגבלות הנדרשות, כפי שפורט לעיל.

72. יצוין כי אין בהפרדה המתקיימת במח"רים כדי לסתור את סעיף 9 לחוק המועצה להשכלה גבוהה, תשי"ח-1958⁵, שכן המח"רים במתכונתם הנוכחית אינם מגבילים את חופש הדעה והמצפון. ודוק, מטרתו של סעיף זה היא לשמור על חופש אקדמי ומנהלי במוסדות הלימוד. ההפרדה המגדרית הנעשית במח"רים אינה פוגעת בחופש האקדמי והמנהלי ובתכני הלימוד.

⁴ חו"ד מלאך וכהנר עמ' 14.

⁵ "המועצה רשאית להכיר במוסד פלוני מוסד להשכלה גבוהה על יסוד כללים שנקבעו על ידיה, ..., בנוסף לדרישת רמה מדעית נאותה, ..., ובלבד שכללים אלה לא יגבילו חופש הדעה והמצפון."

מדיניות המל"ג בנושא היא מתן אפשרות ועידוד המוסדות לפעול כך, אולם אין בה כדי לחייב מוסדות שאינם חפצים לפתוח מסגרות חרדיות, לעשות כן.

73. טענה נוספת שהועלתה בהליך השימוע היא שכדי שההפרדה תעמוד בתנאי פסקת ההגבלה עליה להיות וולונטרית, נדרשת "אספקה" שוויונית של מסלולי הלימוד, ועל ההפרדה להיות מוגבלת לליבת האוטונומיה של החברה החרדית. על-פי הטענה, מכיוון שלימודים אקדמיים אינם בליבת האמונה של החרדים, יש לאפשר להם תנאים מיוחדים ללימודים אקדמיים רק אם הם אינם גורמים לאפליה. תשובות המל"ג לטענה זו הן, שכפי שפורט לעיל, שההפרדה המגדרית המוצעת במתווה זה אינה יוצרת אפליה אסורה בין המינים, ושגישה זו מתעלמת מההשלכות החמורות שיש להימנעותם של החרדים מלהשתלב באקדמיה, על החברה והכלכלה בישראל. הטענה האמורה אינה מציבה ערך נגדי מול ערך השוויון, ולפיכך אף אינה מאזנת ביניהם. המל"ג סבורה כי יש ערך רב בשילוב חרדים באקדמיה, ובמתן השכלה גבוהה לציבור החרדי, וכי יש לאזן בין ערך זה לבין ערך השוויון, ככל שישנה פגיעה בו. כמו כן ההפרדה המוצעת כיום הינה וולונטרית, שכן אין מניעה שסטודנטים חרדיים ילמדו במוסדות רגילים. יתר על כן, המל"ג אף מעודדת זאת, ומציעה תמיכה לסטודנטים חרדיים הבוחרים במסלול זה.

74. באשר לטענה כי נדרשת פתיחה שווה של מסלולי הלימוד לגברים ולנשים – המל"ג אכן מעודדת את מוסדות הלימוד לפתוח את המסלולים באופן שווה. אולם, בסופו של יום ההחלטה בדבר תכניות הלימודים שייפתחו היא של המוסדות עצמם, והיא נגזרת בעיקר מן הביקוש להן. יוער כי בפועל רוב המסלולים הקיימים כיום פונים לנשים, שכן יש יותר סטודנטיות חרדיות מסטודנטים חרדיים. כמו כן, רוב רובם של תחומי הלימוד פתוחים גם בפני גברים וגם בפני נשים, אף אם לא באותם מוסדות לימוד. סטודנט חרדי או סטודנטית חרדית המעוניינים בתחום לימוד אשר אין לגביו מח"ר המתאים למגזר החרדי, יכול ללמוד במוסד האם בכיתה מעורבת. יובהר כי תנאי הקבלה של סטודנטים חרדים למוסד האם יהיו זהים לתנאי הקבלה למח"רים.

הפרדה המגדרית והשפעתה על ההשכלה האקדמית

75. סוג טענות נוסף שעלה בשימוע הוא כי מטרת האקדמיה היא להפיץ השכלה וידע, ולימודים בהפרדה מגדרית מונעים את האפשרות לנהל שיח פורה, שכן הסטודנטים אינם נחשפים לדעות של סטודנטיות במהלך לימודיהם. לפיכך, לפי הנטען, סטודנטים הלומדים במסלול נפרד מגדרית מקבלים השכלה פגומה. המל"ג אינה מתעלמת מטענות אלו, אולם חשוב לזכור כי האפשרות החליפית היא כי הרוב הגדול של אותם סטודנטים לא ילמדו כלל, ולא יזכו להשכלה אקדמית כלשהי. לפיכך, גם מטעם זה, המל"ג סבורה כי יש לאפשר לסטודנטים חרדיים ללמוד במוסדות נפרדים מגדרית.

היקף ההפרדה המגדרית הנדרש בחברה החרדית

76. בהליך השימוע הועלתה הטענה כי חלק מהאוכלוסייה החרדית יהיה נכון ללמוד גם במוסדות

מעורבים מגדרית. טענה זו נבחנה במחקר שערך אסף מלחי. מהמחקר האמור עולה כי 79.1% מהאוכלוסייה החרדית לא היו מוכנים ללמוד במוסד מעורב, 6.4% היו מוכנים במידה מועטה, ו-14.6% היו מוכנים ללמוד במוסד מעורב⁶.

77. עוד נטען בשימוע כי אין כל הצדקה לאפשר לסטודנט שהצהיר כי יהיה נכון ללמוד במסלול מעורב מגדרית ללמוד במסלול נפרד מגדרית. המל"ג שקלה טענה זו, אולם היא רואה קושי ביישום ההצעה, שכן קשה להבחין בין סטודנטים חרדיים אשר יסכימו ללמוד בנפרד, לבין סטודנטים חרדיים שיסרבו לכך.

78. מעבר לכך, בשימוע הועלו טענות כי מהלך מעין זה של ביטול ההפרדה המגדרית יתפרש בציבור החרדי כהבעת חוסר אמון, וכניסיון לכפות עליהם ערכים חילוניים, ויוביל להתבדלות ולהימנעות מלהשתלב באקדמיה, גם בקרב אותן קבוצות בחברה החרדית שכבר החלו להשתלב באקדמיה. הציבור החרדי ומנהיגיו מתייחסים להפרדה מגדרית כאל עניין עקרוני, ולא כאל דרישה זמנית שאחריה יוכלו הסטודנטים החרדיים "להתרגל" ללימודים מעורבים.

79. לפיכך, הגיעה המל"ג למסקנה כי במניעת חלק מהציבור החרדי ללמוד במסלולים נפרדים, המחיר יגבר על התועלת. מסיבה זו המל"ג סבורה כי אין לקבל את ההצעה שהועלתה בשימוע כי ההפרדה המגדרית במסגרות החרדיות תוגבל בזמן, או תתקיים רק בחלק מן הקורסים.

80. טענה נוספת שהועלתה בהליך השימוע היא כי יש לאפשר מסלולים נפרדים רק בשלב המכינה ללימודים אקדמיים, או רק בבתי ספר מקצועיים, אך לא באוניברסיטאות. המל"ג דנה בטענות אלו, והחליטה לדחותן בשל שיקולים הקשורים לרמת ההשכלה של הסטודנטים החרדיים, ולחשיבות שהמל"ג רואה בהשכלה גבוהה גם במקצועות שאינם מכווני תעסוקה. שיקולים אלו יפורטו להלן בהרחבה בתת הפרק העוסק ברמה האקדמית.

81. טענה דומה שעלתה בשימוע היא כי על המל"ג לאפשר הקמת מסגרות חרדיות רק בתוך ישובים חרדיים, זאת כדי למנוע את "זליגת" ההפרדה גם לציבור הרחב. טענה זו נדחתה בשל שיקולים מקצועיים. המל"ג סבורה כי ריחוק של המח"רים ממוסדות האם פוגע ברמתם האקדמית. קביעת המל"ג כי המח"רים יוקמו במרחק של עד כ-15 דקות נסיעה ממוסד האם נועדה לאפשר לסטודנטים גישה נוחה לספריות ולמעבדות של מוסדות האם ולהבטיח פיקוח צמוד ואמיתי של המוסד על הפעילות במח"ר. קביעה כי מח"רים יוקמו רק בתוך ישובים חרדים תפגע ברמה האקדמית של המח"רים, זאת בדומה לפלטפורמות.

82. כמו כן, הועלתה טענה כי הסכמת המל"ג להפרדה מגדרית באקדמיה עלולה להוביל להקצנה בציבור החרדי. המל"ג שקלה טענה זו, אולם היא סבורה כי אין בה ממש. הפרדה מגדרית קיימת בכל הגילאים במוסדות הלימוד החרדיים הנהנים מתמיכה כספית ומהכרה של המדינה. מדובר בתנאי בסיסי והכרחי, אשר הרוב הגדול של החרדים אינו מוכן לוותר עליו.

⁶ מחקר אסף מלחי, עמ' 27.

נזכיר שעד הקמת המסגרות הנפרדות, חרדים נמנעו מלימודים אקדמיים. לפיכך, לא נראה כי הקמת המח"רים היא שתוביל להקצנת הציבור החרדי.

שילוב חרדים בקמפוסים נפרדים

83. סוגיה נוספת שנבחנה בשימוע היא מהו האופן הראוי לשילוב האוכלוסייה החרדית במח"רים. מצד אחד נשמעו טענות כי השילוב בקמפוסים הרגילים יאפשר קירוב בין האוכלוסיות. כמו כן, בשילוב בקמפוסים הרגילים יאפשר לימודים ברמה גבוהה יותר (סגל המרצים יהיה זהה, לסטודנטים יהיה קל יותר להשתמש בשירותי הספריות), ומתן שירות לסטודנט ברמה גבוהה יותר. מנגד הועלה החשש כי שילוב המח"רים בקמפוסים הרגילים ישפיע על צביונם של הקמפוסים ויחייב שינוי באורח החיים בקמפוסים.

84. לפיכך, החליטה המל"ג כי מח"ר ימוקם בבניין נפרד, אך תידרש שמירה על מרחק של עד כ-15 דקות נסיעה בין המח"ר לבין מוסד האם. כך יובטח כי הסטודנטים במח"ר יוכלו להיעזר בשירותי הספרייה והמזכירות של מוסד האם, ויובטח סגל זהה ברמתו.

85. בהליך השימוע הושמעה הטענה כי דרישה זו של קרבה למוסד האם פוגעת בנגישותם של סטודנטים חרדים מהפריפריה, אשר יתקשו להגיע אל המח"רים. כמו כן, נשמעה הטענה כי מדובר באפליה אסורה, שכן בשלוחות רגילות של מוסדות אקדמיים אין דרישה כזו. המל"ג דוחה טענה זו, שכן כיום כל המוסדות מחויבים ללמד אך ורק בקמפוסים הראשיים שלהם. מלבד מסלול המח"רים, כמעט בכל המקרים שבהם לאוניברסיטה יש קמפוס נוסף, כגון הפקולטה ללימודי רפואה של אוניברסיטת בר אילן בצפת, והפקולטה ללימודי חקלאות של האוניברסיטה העברית ברחובות, מדובר במסלולי לימוד שונים שאינם קיימים בקמפוס הראשי ואשר נפתחו בנסיבות של צרכים לאומיים. לעומת זאת, במח"רים מדובר באותם מסלולי לימוד, ולפיכך יש חשיבות להקפדה על המרחק הגאוגרפי כדי שאותם מרצים יוכלו ללמד בהם, והסטודנטים יוכלו להיעזר בשירותי הספרייה בקמפוס האם.

86. בד בבד, ובמיוחד לאור חו"ד מלאך וכהנר, המל"ג סבורה כי יש לעודד הקמת כיתות נפרדות בעבור האוכלוסייה החרדית בתוך הקמפוסים הראשיים. מחקרם הראה כי בהינתן שיווק והתאמה הולמת, אחוז מסוים מהאוכלוסייה החרדית היה עשוי לפנות ללימודים אקדמיים בקמפוס כללי בכיתות נפרדות. למצב זה, אם יתקיים, יהיו יתרונות מובהקים מבחינת רמת ההוראה, הממשק עם העולם האקדמי וניצול משאבי ההשכלה הגבוהה. זאת ועוד, התשובות לשאלה באיזו מידה יעדיפו הנשאלים ללמוד במסגרת אקדמית המותאמת לציבור החרדי, שבה קיימת הפרדה מגדרית, על-פני מסגרת אקדמית כללית-מעורבת, שבה אין הפרדה מסוג זה, הראו כי שיעור המעוניינים באפשרות הראשונה היה גבוה מאוד: 88.5% מהנשים ו-81.6% מהגברים החרדים העדיפו במידה רבה או בינונית ללמוד במסגרת אקדמית המותאמת לחרדים על-פני מסגרת אקדמית כללית-מעורבת. כ-93% מכלל הנשאלים השיבו כי הם לא היו מעוניינים כלל ללמוד במסגרת אקדמית כללית-מעורבת, גם אם תחום הלימוד שבו היו מעוניינים לא היה נלמד מסגרת אקדמית מותאמת לחרדים. ניתן אפוא לומר כי קיימת

העדפה ברורה למדי של נשים (בפרט) וגברים חרדים, ללימודים אקדמיים במסגרות המותאמות לציבור זה, הכוללות הפרדה מגדרית בכל רחבי הקמפוס.⁷

87. המל"ג אינה רוצה למנוע את שילובו של החלק הארי של האוכלוסייה החרדית אשר לא יסכים ללמוד בקמפוסים כלליים, ולפיכך המל"ג סבורה שבמקביל לעידוד הקמת כיתות נפרדות בתוך הקמפוסים הראשיים, יש להמשיך בתכניות בקמפוסים הנפרדים, על מנת לאפשר השכלה גבוהה לכלל האוכלוסייה החרדית.

השפעת ההפרדה המגדרית על העסקתן של מרצות

88. בשימוע הועלתה הטענה כי, במסגרות חרדיות שונות, נשים מנועות מלהרצות בפני גברים. כמו כן, נטען כי בתכניות המקבילות לנשים יעדיפו המוסדות כי נשים ירצו, אולם אין איסור גורף המונע מגבר להרצות בפני נשים, ולפיכך במקרה הצורך גברים ירצו בפני נשים, אך כי הלכה למעשה האפשרות החלופית לא תתאפשר. בשימוע נטען כי איסור זה פוגע בחופש העיסוק של המרצות, ומהווה אפליה אסורה. עוד נטען כי החלת איסור גורף על גברים להרצות בפני נשים לא תפתור את הבעיה, אלא רק תכפיל אותה, ותיצור בעיה זהה גם בקרב המרצים. כמו כן, נטען כי אין מניעה הלכתית שנשים ירצו בפני גברים.

89. המל"ג בחנה סוגיה זו, וקבעה כי לא תאפשר אפליית נשים, וכי תפקח על כך שנשים לא יופלו בקבלתן לעבודה. יובהר, כי ברוב המוסדות ישנם מסלולים מעורבים ומסלולים נפרדים וההפרדה המגדרית הנהוגה במח"ר, אשר פעילותו מהווה חלק קטן מכלל פעילות המוסד, אינה צריכה לגרום בהכרח להפליה כלשהי בקבלת מרצים למוסד. נזכיר כי כיום ישנם יותר מסלולים נפרדים לנשים בלבד ממסלולים נפרדים לגברים בלבד, ורוב הסטודנטים החרדים הן סטודנטיות (63%)⁸. לפיכך, קבעה המל"ג, בהחלטתה מיום 3.3.15, כי יש להקפיד על עמידה בהוראות חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, תשמ"ח-1988, אשר אוסר על מעסיק להפלות בין עובדיו ובין דורשי עבודה מחמת מין, דת, לאום ועילות נוספות, בין היתר בשלב הקבלה לעבודה. בהחלטה צוין עוד כי הפליה בניגוד לחוק האמור היא עוולה אזרחית ועבירה פלילית.

90. כיום, מרבית המח"רים לנשים מנוהלים בידי נשים. כך למשל הקמפוס החרדי של בצלאל-אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים, הקמפוס החרדי של מכללה אקדמית הדסה, והקמפוס החרדי של עזריאל-מכללה אקדמית להנדסה ירושלים. בניגוד לטענות שנשמעו, המל"ג אינה פונה לרבנים לבקש את הסכמתם לצורך מינוי נשים לתפקידים אלו, ולרבנים אין סמכות להשפיע על הנעשה בקמפוסים. ככל ומי מאנשי הסגל המנהלי בוחר להתייעץ עם רבנים, הוא

⁷ אסף מלחי, עמ' 31

⁸ חו"ד מלאך וכהנר עמ' 5

עושה זאת על דעתו בלבד, ואין למל"ג יכולת וסמכות למנוע זאת ממנו. אולם האחריות על ניהול המוסדות, והסמכויות הנדרשות לשם כך, נמצאות אך ורק בידי המוסדות עצמם.

91. כמו כן, המל"ג סבורה כי הטענה שהועלתה בשימוע ולפיה ישנם פוסקים המתירים לנשים להרצות בפני גברים אינה רלוונטית לסוגיה זו, שכן אין זה תפקידה של המל"ג להכריע במחלוקות פוסקים ובפועל הרוב המכריע של הסטודנטים החרדים לא יסכימו ליטול חלק בלימודים אקדמיים אם יחויבו להשתתף בקורסים המועברים על ידי נשים.

תארים מתקדמים

92. המל"ג בחנה את סוגיית הלימודים לתארים מתקדמים במסגרות החרדיות. בשימוע שערכה המל"ג נשמעו טענות לכאן ולכאן. מצד אחד נשמעו טענות של סטודנטים חרדיים כי רק כך הם יכולים להתקדם ולהתפתח מקצועית. מצד שני נשמעו טענות כי אין הצדקה להרחבת ההפרדה גם ללימודים לתארים מתקדמים. כמו כן, הושמעה הטענה כי כשם שיש לאסור הפרדה בתארים מתקדמים, כך יש להרחיב איסור זה גם לתארים ראשוניים.

93. המל"ג בחנה את הטענות השונות, וסבורה כי ככלל אין לאפשר לימודים לתארים מתקדמים בהפרדה מגדרית, שכן בניגוד למצב אצל הבאים והבאות ללימודי תואר ראשון, אלה המגיעים ללימודי תואר שני כבר רכשו השכלה אקדמית ואין הבדל ברמה האקדמית של הגברים והנשים, כך שמבחינה זו אין הצדקה ללימודים בהפרדה. כמו כן, כפי שפורט לעיל, במקצועות רבים תואר ראשון הוא תנאי הכרחי, אשר בלעדיו קשה מאוד להשתלב בשוק העבודה. לעומת זאת תארים מתקדמים הכרחיים פחות, והם נתונים לבחירתם של סטודנטים אשר רוצים להרחיב ולהעמיק את הבנתם בתחום. המל"ג סבורה כי אין צורך בהגמשת הכללים בעבור סטודנטים אלה, ואם הם חפצים בלימודים מתקדמים באפשרותם ללמוד במסלולים הרגילים

94. כמו כן, ממחקר שערכה המל"ג עולה כי נכונותם של הסטודנטים החרדיים ללמוד במסלולים מעורבים עולה בתארים מתקדמים. לפי המחקר, 37% מן הגברים, ו-22.1% מן הנשים אמרו כי יסכימו במידה רבה או בינונית ללמוד תואר שני במסלול מעורב. זאת לעומת 17.8% מן הגברים ו-11.1% מן הנשים שהשיבו שיסכימו במידה רבה או בינונית ללמוד תואר ראשון במסלול מעורב⁹.

השוואת תכנית המל"ג לשילוב חרדים לתכניות שילוב אחרות ולשילובם במדינות אחרות

95. המל"ג פועלת לשילובן של אוכלוסיות שונות בחברה הישראלית באקדמיה. לגבי כל אוכלוסייה, בוחרת המל"ג לפעול לשילובה בדרכים אחרות, בהתאם לצרכיה של אותה אוכלוסייה. לגבי האוכלוסייה הערבית, בחנה המל"ג את החסמים העומדים בפני השתלבותה באקדמיה, וגילתה כי מדובר בעיקר בחסמים כלכליים ובקשיי נגישות. לפיכך, בעבור

⁹ אסף מלחי, לימודים אקדמיים בציבור החרדי, עמ' 11, 16.

הסטודנטים הערבים הדרך לשילובם כרוכה בסיוע כלכלי ובהנגשת האקדמיה. כמו כן, נמצא כי דווקא שילובם במסגרות הרגילות יסייע יותר להצלחתם, שכן הוא תסייע לשיפור שליטתם בשפה העברית. לפיכך, החליטה המל"ג כי אין צורך בהקמת כיתות נפרדות לסטודנטים ערבים ולסטודנטיות ערביות.

96. המל"ג ניסתה לבחון מה נהוג בקהילות חרדיות אחרות בעולם, וכיצד הן משתלבות באקדמיה. מבדיקה שערכה המל"ג עולה כי במדינת ניו יורק שבארה"ב ישנם שני קולגיים שבהם הלימודים נפרדים לגברים ולנשים. מרבית החרדים תושבי ניו יורק לומדים בקולגיים הללו. כמו כן, חלק מהאוכלוסייה החרדית כלל אינו לומד באקדמיה שכן "תורתו אומנותו" וחלק ממנה עובד במקצועות אשר אינם דורשים השכלה אקדמית. כלומר, כפי שעולה מבדיקת המל"ג, גם בניו יורק, חרדים המעוניינים בלמידה אקדמית מצליחים להשיגה במסגרות נפרדות או באמצעות למידה מרחוק. המל"ג לא הצליחה להשיג מידע מהימן לגבי שילוב באקדמיה של בני קהילות חרדיות אחרות בעולם.

טענות נוספות שהועלו בשימוע לגבי הפרדה בין גברים לנשים

97. הטענה כי תופעת הדרת הנשים מהמרחב הציבורי מתרחבת נטענה בעלמא, מבלי להביא לה ראיות. מעבר לכך, המל"ג סבורה כי יש בהמלצותיה ובהחלטותיה איזון ראוי בין חשיבות השוויון, לבין החשיבות של שילוב חרדים באקדמיה. האיזון כולל, בין השאר, איסור על הפרדה בשטחים הציבוריים של מוסדות הלימוד, ואיסור על הפליית נשים בקבלתן לעבודה במוסדות.

98. לגבי החשש כי ההפרדה המגדרית תחלחל גם לשטחים הציבוריים - המל"ג תפעל לצורך מניעת ההפרדה בשטחים אלו. הצעדים שהמל"ג תנקוט כדי למנוע את ההפרדה מפורטים בתוספת.

הרמה האקדמית במסגרות החרדיות ושילוב בוגריהן בשוק העבודה

99. המלצות המל"ג לתכנית הרב-שנתית מבוססות על ההבנה כי מערכת החינוך החרדית מתמקדת בלימודי קודש, ובוגריה, ובעיקר הגברים שביניהם, חסרים ידע בסיסי במקצועות הליב"ה ובהרגלי למידה, אשר הינם הכרחיים לצורך לימודים אקדמיים. כדי להתגבר על פערים אלו, סטודנטים חרדים, נדרשים להשלמת לימודים במכינה, במשך תקופה שבין חצי שנה לשנה וחצי (משך תקופת המכינה משתנה בין מוסדות ובין תחומי הלימוד השונים). כמו כן, גם לאחר סיום תקופת המכינה, במשך הלימודים, נדרשים הסטודנטים החרדים לחונכות ולתגבור למידה על מנת להצליח ולעמוד בדרישות הקורסים.

100. מדו"ח מכון טאוב – אתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים עולה כי הנשירה בקרב סטודנטים שאין להם תעודת בגרות, וזקוקים להשלמת לימודים במכינה, גבוהה יותר משיעור הנשירה בכלל האוכלוסייה¹⁰. עם זאת, אחוז הנשירה בקרב גברים חרדיים ללא

¹⁰ דו"ח מכון טאוב, עמ' 11.

תעודת בגרות זהה לאחוז הנשירה בקרב כלל הגברים ללא תעודת בגרות (כ-62%) ואחוז הנשירה בקרב הנשים החרדיות ללא תעודת הבגרות נמוך מאחוז הנשירה בקרב כלל הנשים ללא תעודת בגרות (כ-38%)¹¹. כמו כן, עיקר הנשירה היא מהאוניברסיטה הפתוחה וממכללות פרטיות, מוסדות שבהם תעודת בגרות ומבחן פסיכומטרי אינם מהווים תנאי קבלה¹². לפיכך, המל"ג סבורה כי הסיבה המרכזית לנשירה בקרב האוכלוסייה החרדית היא העדר לימודי ליב"ה בבתי הספר התיכוניים, ופערים לימודיים אשר מקשים על הסטודנטים במהלך הלימודים לתואר. המל"ג תומכת בעידוד הכנסת לימודי ליב"ה לבתי הספר החרדים, אולם עניין זה אינו בסמכותה. לפיכך, כל עוד לימודי ליב"ה אינם נלמדים בבתי ספר חרדים (במיוחד בגילאי התיכון), ולאור החשיבות הרבה שהמל"ג רואה ברכישת השכלה אקדמית, המל"ג נדרשת להציע אמצעים להתגבר על קושי זה. בהתאם להמלצות שפורסמו בסוף דו"ח מכון טאוב¹³, המל"ג סבורה כי לימודי מכינה אקדמית ושיעורי תגבור במהלך הלימודים לתואר ראשון מהווים מסגרת מספקת לתמיכה בסטודנטים.

101. אמנם בשימוע הועלו טענות כי לא די בכך בכדי לגשר על הפערים, אולם הישגיהם של בוגרי המח"רים עד עתה מעידים כי בעזרת אמצעים אלה מצליחים הסטודנטים להתגבר על הפערים.

102. על אף פערי הידע, רמת הלימודים הנדרשת במח"רים זהה לרמה הנדרשת במוסדות האם, תוכניות הלימודים בשני המוסדות זהות, רמת הסגל זהה ורמת המבחנים במח"רים זהה לרמת המבחנים במוסדות האם.

103. כמו כן, לפי בדיקת המל"ג, תכני הלימוד במסגרות החרדיות זהים לתכנים במוסדות האם, גם כשמדובר בתכנים מורכבים ורגישים, כך שכל מה שנדרש מקצועית ואקדמית נדון ונלמד. יחד עם זאת, הצגת התכנים נעשית לעיתים בצורה שונה מעט וברגישות, כך שתתאים יותר לקהל החרדי.

104. בשימוע שערכה המל"ג הועלו הטענות כי הרמה הנמוכה במסגרות החרדיות תמשוך מטה את כל מוסדות ההשכלה הגבוהה. אולם, לאור הנתונים שהבאנו לעיל, נראה כי הנחת המוצא של הטענה – שהרמה האקדמית במח"רים נמוכה יותר מביתר המוסדות האקדמיים - שגויה, וממילא גם המסקנה הנגזרת מכך שגויה.

105. אמנם הסגל האקדמי המלמד במסגרות החרדיות אינו זהה תמיד לסגל המלמד במוסד האם, אך עפ"י דרישות המל"ג רמת הסגל במח"רים צריכה להיות זהה ולכן הסגל צריך להיות זהה בדרגתו האקדמית לסגל המלמד במוסדות האם. מבדיקה של המל"ג עלה כי בחלק מהמח"רים דרישה זו אינה מיושמת במלואה, אך המל"ג תעמוד על כך, ותפקח כי בחומש הבא דרישה זו תיושם במלואה, כפי שיפורט בפרק האכיפה.

¹¹ שם.

¹² שם, עמ' 19.

¹³ שם, עמ' 33.

106. כמו כן, המל"ג בחנה מספר מסלולים במח"רים, והשוותה את ציוני בוגריהם לציוני הבוגרים במוסדות האם. מן הבדיקה עלה כי בכל המוסדות הציונים בשני המסלולים דומים, וככל שיש הבדלים לכאן או לכאן מדובר בהבדלים זניחים.

נספח: דוחות הערכת איכות של המח"רים שמפורסמים באתר המל"ג

הצורך במסגרות החרדיות

107. בשימוע שערכה המל"ג הועלתה הטענה כי אין צורך במח"רים, וכי האוניברסיטה הפתוחה יכולה לענות על הצרכים האקדמיים של האוכלוסייה החרדית, מבלי ליצור הפרדה מגדרית. המל"ג סבורה כי אין די באוניברסיטה הפתוחה כדי למלא את צרכיהם של הסטודנטים החרדיים. שיעורי הנשירה מהלימודים באוניברסיטה הפתוחה גבוהים בכל חלקי האוכלוסייה. הסיבה המרכזית לכך היא העדר המסגרת הקיימת במוסדות האחרים להשכלה גבוהה, דבר המקשה על הסטודנטים באוניברסיטה הפתוחה להתמיד בלימודיהם. מדו"ח מכון טאוב (מחקרו של איתן רגב – אתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים) עולה כי 18% מהסטודנטים החרדיים לומדים כיום באוניברסיטה הפתוחה (שיעור גבוה יותר מבכל מגזר אחר), ושיעור הנשירה שלהם במהלך הלימודים לתואר עומד על 1486%. משום כך המל"ג סבורה כי האוניברסיטה הפתוחה אינה יכולה לתת מענה לכלל הציבור החרדי, ולצרכי המשק בעידוד ההשכלה הגבוהה במגזר החרדי. על כן, יש צורך בהקמת מסלולי לימוד אקדמיים במסגרת מלאה, בהפרדה מגדרית, בעבור הסטודנטים והסטודנטיות החרדים הזקוקים לכך.

תכניות הלימוד במסגרות החרדיות

108. האקדמיה מעניקה לסטודנטים כלי לימוד, יכולת חשיבה ביקורתית, ערכי פלורליזם ושוויון, ללא קשר לתחום שבו יעסקו בעתיד. אמנם, בפעילות המח"רים בהפרדה מגדרית יש פגיעה מסוימת בערך השוויון. אולם, המל"ג סבורה כי עדיף לאפשר לאוכלוסייה החרדית גישה לאקדמיה באופן זה, מאשר להתנות את ההשכלה בתנאים שרוב הנמנים עם אוכלוסייה זו אינם מוכנים לקבל, ובכך למעשה למנוע מהם השכלה אקדמית, על כל המשתמע מכך. כמו כן, כפי שפורט לעיל, המל"ג עושה כל מאמץ על מנת להפחית פגיעה זו ככל הניתן.

109. חשיבות נוספת להנגשת הלימודים האקדמיים לאוכלוסייה החרדית נעוצה בכושר ההשתכרות של האוכלוסייה החרדית. עפ"י נתונים שהובאו בפני המל"ג, חרדים בעלי תואר ראשון משתכרים בממוצע יותר מחרדים ללא השכלה אקדמית. לפיכך, המל"ג סבורה כי יש לאפשר פתיחת מסלולי מח"רים במקצועות מגוונים.

110. יחד עם זאת, המל"ג נותנת עדיפות למסלולים שונים עפ"י רמת הביקוש להם, ומידת המחסור בבעלי מקצועות מסוימים בחברה החרדית. לפיכך, תקצוב המל"ג משתנה ממסלול למסלול, בהתאם לשיקולי המל"ג לגבי נחיצות המסלול ותרומתו לאוכלוסייה. אחד המסלולים

הנמצאים בראש סדר העדיפויות של המל"ג הוא לימודי הוראה, שכן הכשרת מורים היא הבסיס הנדרש לצורך הכנסת מקצועות ליב"ה לחינוך החרדי.

פיקוח רבני במסגרות החרדיות

111. בשימוע שערכה המל"ג הועלו טענות שונות בדבר פיקוח רבני על מוסדות הלימוד. מצד אחד נטען כי המוסדות פועלים תחת השגחת ועדות רוחניות המפקחות על התכנים בהם, ומן הצד השני נטען כי השכלת חרדים עדיין שברירית, וכדי להבטיח שיותר סטודנטים חרדיים ישתלבו באקדמיה יש צורך בפיקוח של ועדות רוחניות חרדיות בהסכמת גדולי הדור. המל"ג בהמלצתה לתכנית הרב-שנתית דוחה טענות אלו של שני הצדדים. למיטב ידיעתה של המל"ג המוסדות פועלים ללא כל פיקוח או השגחה של ועדות רוחניות, והמל"ג אינה מאשרת פיקוח מסוג זה. ככל שמי מהסגל המינהלי בוחר להתייעץ עם רבנים, הוא עושה זאת על דעתו בלבד, ואין למל"ג נגיעה לעניין. יחד עם זאת, האחריות על ניהול המוסדות, והסמכויות הנדרשות לשם כך, נמצאות אך ורק בידי המוסדות האקדמיים עצמם.

השתלבות בוגרי המסגרות החרדיות בשוק העבודה

112. כאמור, מכיוון שמדובר בתכנית צעירה, קשה להציג נתונים מקיפים ומדויקים על הצלחת בוגרי המסגרות החרדיות להשתלב בשוק העבודה. יחד עם זאת, המל"ג, בדקה את הצלחת בוגריהם של כמה מח"רים. ברוב אלה שנבדקו, נרשמו אחוזי השתלבות גבוהים. כמו כן, בכל המקומות שנבחנו אחוזי הנשירה במח"רים היו דומים לאחוזי הנשירה במוסדות האם.

113. אין בידי המל"ג נתונים לגבי חלוקה לגברים ונשים, ומהם מקומות העבודה שבהם בוגרי המח"רים נוטים להשתלב.

114. יתר על כן, במחקרם בדקו מלאך וכהנר את השתלבות כלל האוכלוסייה החרדית (ולא רק בעלי ההשכלה האקדמית) בשוק העבודה. מן המחקר עולה כי 66% מהאוכלוסייה החרדית עובדים במקומות עבודה חרדיים. בחלוקה מגדרית, שיעור הגברים העובדים במקום עבודה שבו הם מהווים מיעוט (38%) גבוה מזה של נשים (29%)¹⁵.

115. המחקר האמור מציג צורך משמעותי בהפרדה מגדרית ועבודה בסביבה חרדית בעיקר אצל נשים. עם זאת, ככל שנשים חרדיות מתקדמות לעבודות איכותיות בשוק העבודה הן מוכנות להתמודד עם סביבת עבודה מעורבת וכל הכרוך בה.

116. במחקרם של ד"ר גלעד מלאך, ד"ר לי כהנר, ואיתן רגב – "תכנית החומש של מל"ג-ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב תשע"ו" הם מצביעים על קשר ישיר בין רמת ההשכלה של העובדים החרדים לבין כושר ההשתכרות שלהם. כך למשל, גבר חרדי ללא תואר אקדמי משתכר בממוצע 5,166 ש"ח בחודש, ואילו גבר חרדי בעל תואר ראשון משתכר בממוצע 8,176 ש"ח בחודש. כמו כן, אישה חרדית ללא תואר משתכרת בממוצע 4,875 ש"ח לחודש בעוד

¹⁵סיכום כל המחקרים שנעשו בנושא - מלאך וכהנר עמ' 11, עמ' 13.

שאישה חרדית עם תואר ראשון משתכרת בממוצע 7,391 ש"ח בחודש¹⁶. כמו כן, במחקרו של אסף מלחי עולה כי השיקול המרכזי ביותר עבור האוכלוסייה החרדית בהתלבטות האם להתחיל ללמוד לימודים אקדמאיים הוא שיפור השכר (17.1%). כנגד זה, עומד השיקול של חשש מהפגיעה באורח החיים החרדי (15.3%)¹⁷.

117. לפיכך, המל"ג סבורה כי בשלב זה אין מקום לקבל את הטענות כי הפרדה במח"רים עלולה לחלחל גם לשוק העבודה.

קהל היעד

118. כחלק מהליך בחינת המדיניות לתכנית הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב נערכה בחינה מחודשת של הגדרת קהל היעד. בחינה זו נערכה לאור פניות רבות בדבר ההגדרה הקיימת והטענה כי היא מצמצמת מידי ומדירה מהמסגרות החרדיות חלק מהאוכלוסייה החרדית.

119. נזכיר כי הקמת המסגרות החרדיות היא חריג למדיניות מל"ג הקובעת כי הפרדה מגדרית או כל הפרדה אחרת אינה עולה בקנה אחד עם ערכי ההשכלה הגבוהה. לאור הצורך הלאומי בשילוב האוכלוסייה החרדית בהשכלה מל"ג החליטה לחרוג מהמדיניות ולאפשר הקמת מסגרות אקדמיות נפרדות - מגזרית ומגדרית - לאוכלוסייה החרדית.

120. ההקמה וההרחבה של מסגרות אלה התאפשרה לאור שני נדבכים משלימים - נדבך של פערים פדגוגיים אקדמיים ונדבך תרבותי. הנדבך התרבותי נשען על המובחנות של האוכלוסייה החרדית מכלל החברה בישראל (במוסדות הלימודים בתפיסת העולם, בהקפדה על הלכה וכו') ובאי-השתתפות המובהקת והמתמשכת בהשכלה הגבוהה. הנדבך האקדמי מתבסס על פערי הידע של אוכלוסייה זו הנובעים מהפטור (המלא או החלקי) מלימודי ליבה בבתי הספר התיכוניים. העובדה היא שרמת לימודי הליבה בחלק ניכר מבתי הספר התיכוניים החרדיים והישיבות הקטנות החרדיות נחותה עד לא קיימת ביחס לבתי הספר בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי.

121. להפרדה תרבותית/מגדרית נרחבת בהשכלה הגבוהה עשויה להיות השלכות מרחיקות לכת על מערכת ההשכלה הגבוהה, והיא אינה עולה בקנה אחד עם עקרון הפלורליזם והשוויון של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל.

122. לפיכך, בין יתר הכללים שנקבעו, נקבעה גם ההגדרה לקהל היעד למסגרות אלה. ההגדרה שנקבעה מתבססת על סוג הפיקוח במשרד החינוך על מוסד הלימודים של המועמד בשנות התיכון. הגדרה זו היא ההגדרה היחידה שנותנת מענה לשני הנדבכים להקמת המסגרות

¹⁶ד"ר גלעד מלאך, ד"ר לי כהנר, ואיתן רגב – תכנית החומש של מל"ג ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב תשע"ו, 55.

¹⁷מתוך: אסף מלחי, לימודים אקדמאיים בציבור החרדי, עמ' 8.

- שפורטו לעיל (תרבותי ואקדמי) והיא היחידה שהיא אובייקטיבית וברת פיקוח. מספר המוסדות הנמצאים בפיקוח חרדי עומד על כ-350 בתי ספר תיכוניים וישיבות קטנות.
123. אולם, יש מספר מצומצם של בתי ספר הנמצאים בפיקוח חמ"ד (לא חרדי) אך מבחינה תרבותית הם משתייכים למגזר החרדי. מבחינה שערכנו מדובר בכעשרה בתי ספר וישיבות קטנות. חמישה בתי ספר לבנות של חסידות חב"ד, בית ספר אחד של חסידות צאנז וארבע ישיבות קטנות תיכוניות. בתי ספר אלה נמצאים בפיקוח החמ"ד מסיבות היסטוריות ואידיאולוגיות.
124. בנוסף יש בתי ספר, כגון תיכון בית שולמית, אשר ההשתייכות התרבותית שלהם היא על הגבול בין החמ"ד לחינוך החרדי. בהקשר זה נציין, כי קיימת גם קבוצה מסוימת של חוזרים בתשובה חרדים שאינם יכולים ללמוד במסגרות החרדיות.
125. במאמר מוסגר נציין, כי עד הגדרת קהל היעד ע"י המל"ג, כ-50% מהסטודנטים שלמדו בפלטפורמות לא היו חרדים כלל ומסגרות אלה היו דרך "עוקפת" לתנאי הקבלה במוסדות להשכלה גבוהה, שכן תנאי הקבלה אליהן היו קלים יותר וניתנו בהם שירותים ייחודיים (מעונות, מלגות וכד'). לתופעה זו היו מספר השלכות. ראשית, התקציב הייעודי שהוקצה לצורך שילוב האוכלוסיה החרדית בהשכלה הגבוהה לא הגיע ליעדו ולא שימש למטרה לו הוא הוקצה. שנית, הסטודנטים שאינם חרדים, שהם בעלי לימודי ליבה ברמה גבוהה והיכרות טובה מאוד עם החברה הכללית, דחקו את הסטודנטים החרדים מהמסגרות שיועדו להם - גם בגלל שהם העלו את רף הקבלה והמועמדים החרדים לא עמדו בו וגם בגלל שסטודנטים חרדים הדירו את רגליהם ממוסדות שרוב הסטודנטים בהם אינם חרדים. ושלישית, מאחר וההחרגה במדיניות מל"ג בנוגע להפרדה מגדרית בהשכלה הגבוהה "גלשה" למגזרים שמל"ג כלל לא התכוונה אליהם.
126. נדגיש, כי ההחלטה על הגדרת קהל היעד (כחלק מהמדיניות הכללית) הוכיחה את עצמה כנכונה ומוצלחת. כך, למרות ההגבלה על קליטת סטודנטים חרדים בלבד ואכיפת מדיניות זו, מספר הסטודנטים החרדים בישראל הוכפל במהלך התכנית הרב-שנתית האחרונה. כך, בשנת תש"ע למדו 4,537 סטודנטים חרדים בהשכלה הגבוהה ובתשע"ו למדו 11,013 סטודנטים (נתוני למ"ס).
127. במהלך החומש האחרון, ובפרט במהלך גיבוש התכנית הרב-שנתית לשנים תשע"ז-תשפ"ב, נערכו ישיבות ודיונים רבים בנושא הגדרת קהל היעד. הדיונים נערכו בעקבות פניות רבות של מועמדים (חלקם חרדים שלמדו בבתי ספר שאינם בפיקוח חרדי) וחלקם של מועמדים שאינם חרדים, אבל ביקשו ללמוד בהפרדה מגדרית.
128. עמדת הגורמים המקצועיים והמשפטיים הייתה כי בכל הגדרה שתיבחר יהיה מי שימצא את עצמו מחוץ לה, כי ההגדרה הקיימת היא היחידה שנותנת מענה מתאים לתכנית ולרציונאליים שלה, וכי בכל מדיניות יש להתבסס עליה.
129. יחד עם זאת, לצורך גיבוש התכנית הרב-שנתית הנוכחית נערכה בחינה נוספת להגדרת קהל היעד. לצורך כך נערכו פגישות עם הגורמים הרלוונטיים במשרד החינוך, ב-23.1.2017 עם

ראשי החינוך הממלכתי דתי במשרד החינוך, וב-20.2.2017 עם ראשי המחוז החרדי במשרד החינוך.

130. מדיונים אלה ומהמידע שעלה בהם עלה שהקו המפריד בין החמ"ד והמחוז החרדי אינו מוחלט וקיימים מספר בתי ספר שנמצאים בצד זה או אחר של הקו אך מבחינה תרבותית/לימודים יכולים היו להיות שייכים גם לצד השני. דוגמא לכך היא קיום בחינות בגרות המיועדות למגזר החרדי בבתי ספר השייכים לחמ"ד (חב"ד לדוגמא).

131. האפשרות של הגדרת בתי ספר נוספים והכללתם בקהל היעד נבחנה ונשללה מאחר ולא ניתן למצוא קריטריון מובחן המגדיר את בתי ספר אלה, ובנוסף, הגדרה מסוג זה לא תיתן מענה לחרדים שלא ישתייכו לרשימת בתי הספר הנכללים ברשימה (לדוגמא, חוזרים בתשובה).

132. למען שלמות התמונה נציין עוד, כי בפני בית המשפט העליון תלויה ועומדת בימים אלה עתירה בעניין אי-קבלתן למח"רים של תלמידות חרדיות שלמדו בבתי הספר הנמצאים תחת פיקוח חמ"ד (בג"ץ 8010/16 ברזון נ' מדינת ישראל). ביום 22.2.17 ניתן צו-על-תנאי בעתירה האמורה.

133. על מנת לתת מענה למורכבות הסוגיה, כך שיישמר הרציונל של הקמת המסגרות לחרדים תוך עמידה על הנדבכים שלו, תתאפשר חריגה של עד 10% בקבלת מועמדים שאינם עומדים בהגדרה באופן מלא. באחריות המוסדות לקבל במסגרת החרגה זו סטודנטים אשר מבחינה מהותית ובהתבסס על הרציונלים להקמת המסגרת החרדיות, יש מקום לאפשר השתלבותם במסגרות אלה, הגם שאינם עונים באופן מלא לשני הפרמטרים - אקדמי ותרבותי. אחוז החריגים שנקבע אלה נועד לתת מענה לבתי הספר שנכללו ברשימה שלעיל (שבוגריהם מהווים כ-4% מבוגרי בתי הספר החרדיים), וכן לאוכלוסייה חרדית אחרת שאינה נכללת בהגדרה. אופן ניצול החריגה מפורט בפרק המדיניות דלעיל.

תוספת - מדיניות האכיפה

134. במהלך השנים, עם התפתחותם של מסגרות הלימודים המותאמות לאוכלוסייה החרדית, וקביעת הכללים לגבי אופי הלימוד במוסדות אלו, הלכה והתגברה גם מדיניות האכיפה של המל"ג כלפי הפרות שונות במח"רים.
135. בפרק זה יפורטו שלבי האכיפה שפותחו במל"ג, וכן תכנית הפיקוח והאכיפה של המל"ג לחומש הבא. יובהר, כי התכנית המתוארת להלן מתייחסת לנושאים ייחודיים, הרלוונטיים למח"רים בלבד (כגון הפרדה בכיתות הלימוד, תקנוני צניעות, ועוד). יחד עם זאת, מדיניות האכיפה הכללית של המל"ג, לרבות האכיפה על רמת הלימוד במוסדות, תקפה אף במח"רים.
136. בעבר, המל"ג עשתה פעולות של פיקוח ואכיפה בתגובה להפרות ולחריגות שהתגלו "בשטח", ולא יזמה פעילות בקרה ופיקוח. בשנתיים האחרונות החלה המל"ג ליזום בעצמה פעולות בקרה ופיקוח על המוסדות להשכלה גבוהה, כמפורט להלן:
- 136.1. פתיחת תכניות לימוד לחרדים ללא אישור. מל"ג נתקלה במספר מקרים שבהם תכניות המיועדות לחרדים נפתחו ללא אישור כנדרש ו/או נפתחו טרם קבלת אישור כלל הגורמים לפי הנדרש ב"נוהל בדיקת תכניות אקדמיות להוראה במסגרות החרדיות" מיום 10.12.2013.
- 136.2. מוסדות שהפרו החלטת מל"ג בנושא זה עמדו בפני וועדת המשנה לפיקוח ואכיפה והוטלו עליהם סנקציות כגון: סנקציה תקציבית – הפחתת תקצוב, סנקציה אקדמית – הפסקת רישום בתכניות ללא אישור וסגירת תכניות אלה.
- 136.3. פרסומים מטעים לגבי תכניות לחרדים. במספר מקרים הגיעו לידי מל"ג פרסומים אודות תכניות המיועדות לאוכלוסייה החרדית שלא ניתן לגביהן אישור על פתיחתן. בבדיקה שערכה מל"ג מול המוסדות, היו מי שטענו כי הפרסום נעשה במסגרת בדיקת היתכנות של רישום סטודנטים לתכניות לאוכלוסייה החרדית.
- 136.4. מוסדות אשר פרסמו פרסומים מטעים כאמור עמדו בפני ועדת המשנה לפיקוח ואכיפה של המל"ג והוחלט, בשל העדר הפרות קודמות, לתת להם אזהרה.
137. בסוף שנת 2014 הוקם במל"ג תחום בקרה ואכיפה, זאת מתוך הבנה כי יש לקיים פיקוח ובקרה אקטיביים. במסגרת זו החלה המל"ג לפעול כך גם לגבי המסגרות החרדיות, זאת תוך שיתוף פעולה של כלל אגפי מל"ג ות"ת ובהובלת תחום בקרה, אכיפה ורישוי.
138. בחודש אוגוסט 2016 אימצה המל"ג לראשונה "נוהל פנימי לטיפול בהפרות של מוסדות להשכלה גבוהה את הוראות החוק, כללי המועצה להשכלה גבוהה, החלטות המל"ג והות"ת, הנחיותיהן ונהליהן". בנוהל נקבעו הליכי המעקב והבקרה וכן הוסדרה עבודת הוועדה לפיקוח ואכיפה.
139. בהמשך לכך, בכוונת המל"ג להגביר את הבקרה והאכיפה באופן יזום כלהלן:
- 139.1. בקשת דיווחים שנתיים מהמוסדות בנושאים קבועים. הדיווחים השנתיים יתבססו בעיקר על דיווח המוסדות הרלוונטיים ויכללו בין היתר: נתונים אודות פרטי

המתקבלים ללימודים והסטודנטים הקיימים אשר יועברו לבדיקת הלמ"ס המבצע בפועל את בדיקת עמידתם בהגדרת אוכלוסיית היעד בתכניות המח"ר, בקרה על הרמה האקדמית של תכניות הלימוד – בדיקת תנאי הקבלה, שינויים אשר חלו על תכניות הלימודים, פרופיל הסטודנטים ופרופיל הסגל. ובנוסף, המוסדות יתבקשו לשלוח תקנוני לבוש אותם מפרסמים לסטודנטים, בהתאם להנחיות מל"ג.

139.2. בדיקות מדגמיות מול המוסדות בנושאים משתנים. במסגרת הבקרה השנתית, מוסדות יתבקשו באופן מדגמי להציג נתונים ו/או מסמכים נוספים אשר לא נדרשו להם בדיווח השנתי.

139.3. בדיקות פתע במסגרות המח"ר – ביקורות פיזיות בקמפוסים החרדיים, שיחות "לקוח סמוי" למרכזי הרישום ולמזכירות הפקולטות. הביקורות הפיזיות בקמפוסים ייעשו מספר פעמים בשנה, ובהן ייבדק, בין היתר, אם מתקיימת הפרדה בשטחים ציבוריים בקמפוס, ואם ישנם תקנוני לבוש הנוגדים את נהלי המל"ג בנושא.

139.4. שיחות "לקוח סמוי" ייעשו מספר פעמים בשנה, ובהן ייבדק, בין היתר, אם המוסדות רושמים סטודנטים לפי הנהלים, אם מתקיימת תופעה (אסורה) של הפרדה נוספת בין קבוצות שונות במגזר החרדי, אם תקנוני הלבוש המפורסמים עומדים בהנחיות המל"ג ואם הם אכן רלוונטיים (אם יש הנחיות לא כתובות שלפיהן פועלים הלכה למעשה).

139.5. הגדלת הנגישות למידע בנושא. מצד המוסדות - עדכונים ושליחת תזכורות על החלטות המל"ג בנושא על ידי מזכירות המל"ג ועל ידי הממונה על תכניות המח"רים. מצד הסטודנטים - דף באתר המל"ג וברחבי הקמפוסים החרדיים, המפרט מידע רלוונטי. הוספת לשונית באתר המל"ג לפניות ולתלונות בנושאים הנוגעים לתכניות המח"ר.

נספח - רשימת המגיבים במסגרת השימוע בכתב

1. אבי מוסקוביץ
2. אביגדור רבינוביץ
3. אביעד כפרי
4. פרופ' אהוד גודס, אוניברסיטת בן גוריון
5. פרופ' אורית חזן, הטכניון
6. פרופ' אורנה קופרמן, האוניברסיטה העברית
7. פרופ' איילת ברעם צברי, הטכניון
8. אלחנן פדר
9. אליה מויאל
10. אלעזר לוגסי
11. ד"ר אסנת רובין וד"ר נורית נוביס
12. אפרת גואטה
13. פרופ' בנימין ארזי, אוניברסיטת בן גוריון
14. פרופ' ברוך נבו, המכללה האקדמית צפת
15. בת אל תורגימן, המשרד לשירותי דת
16. פרופ' גיא קינדל, האוניברסיטה העברית
17. גיטל וייס
18. דביר לרר
19. פרופ' דוד אנוך, האוניברסיטה העברית
20. דוד בן נעים
21. דוד גלבר
22. דוד דורון דניאל
23. דוד דרור
24. פרופ' דוד הראל, מכון וייצמן
25. דורון כהן
26. פרופ' דפנה יואל, אוניברסיטת תל אביב
27. פרופ' דרור פייטלסון, האוניברסיטה העברית

28. המכון החרדי למחקרי מדיניות
29. המכללה האקדמית בית ברל
30. המכללה החרדית בירושלים
31. המרכז הרפורמי לדת ומדינה
32. פרופ' חגית מסר ירון, אוניברסיטת תל אביב
33. חוי ארנפלד, מנכ"לית "חוי ארנפלד קידום השכלה אקדמית לנשים חרדיות"
34. פרופ' חגי ברגמן, האוניברסיטה העברית
35. עו"ד חיה גרשוני, אוניברסיטת תל אביב
36. פרופ' חיים סעדון, דיקן הלימודים האקדמיים האוניברסיטה הפתוחה
37. פרופ' יואב דותן, האוניברסיטה העברית
38. יואל בוחבוט
39. יובל אדמון
40. יוסף אהרמן
41. פרופ' יוסף ורבין, האוניברסיטה הפתוחה.
42. עמותת "יוצאים לשינוי"
43. ד"ר יורם ביברמן, מכללת הדסה
44. פרופ' יזהר אופלטקה, אוניברסיטת תל אביב
45. יעל אמת
46. יעקב אורבך
47. יעקב ירוסלבסקי מנכ"ל קמפוס שטראוס, מכללת הדסה
48. הרב יעקב מרגלית, מכללת אורות ישראל
49. יעקב זקס
50. פרופ' יצחק נבו, אוניברסיטת בן גוריון
51. ישראל אוזן, ג'וינט ישראל
52. ד"ר לאה ריימן, מפקחת מוסדות להכשרת עובדי הוראה – מגזר חרדי, משרד החינוך
53. ליזון קלימי
54. פרופ' אמריטוס מיכאל לין, אוניברסיטת בן גוריון
55. פרופ' מירי כהן

56. מכללת בני ברק החרדית (מבח"ר)
57. מכללת לוינסקי לחינוך
58. פרופ' מלכה שפס, אוניברסיטת בר אילן
59. פרופ' מנחם מאוטנר, אוניברסיטת תל אביב
60. פרופ' מרגית כהן, האוניברסיטה העברית
61. מרכז רקמן
62. משה בן זאב
63. פרופ' משה בן חורין, ראש הקריה האקדמית אונו
64. נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה
65. פרופ' נעם ניסן, האוניברסיטה העברית
66. נפתלי סלובטצקי
67. ד"ר נתן אופיר
68. פרופ' נתן ליניאל, עו"ד חגי קלעי, ד"ר יופי תירוש
69. סטודנטיות לעבודה סוציאלית מכללת בני ברק
70. פרופ' עדי אבני אוניברסיטת תל אביב, פרופ' איתן אגמון אוניברסיטת בר אילן, פרופ' אריאלה אופנהיים האוניברסיטה העברית, פרופ' ארי ברזילי אוניברסיטת תל אביב, פרופ' שמואל גל אוניברסיטת חיפה, פרופ' שלמה מורן מהטכניון, ופרופ' יוחנן פרס אוניברסיטת תל אביב.
71. פרופ' עודד נבון, האוניברסיטה העברית
72. פרופ' עוזי אורנן
73. עמותת קמח
74. פרופ' ענת זוהר, האוניברסיטה העברית, אהוד צמח האוניברסיטה העברית ו"קמפוס שטראוס"
75. עצומה שעליה חתמו 26 פרופסורים מאוניברסיטאות ברחבי הארץ
76. עצומה שעליה חתמו כ-700 מרצים מאוניברסיטאות ברחבי הארץ
77. פרופ' פראנסס רדעי
78. צבי וינטרוב
79. צביקה שרייבר, עמותת קמח
80. פרופ' צחי בירק, הטכניון

81. פרופ' צילה סינואני-שטרן
82. ציקי צור
83. ראובן גורנאו
84. ראובן מוזסון
85. פרופ' רון שפירא, המרכז האקדמי פרס
86. פרופ' רועי בר, האוניברסיטה העברית
87. פרופ' רות הלפרין קדרי, אוניברסיטת בר אילן
88. פרופ' רות רודד, האוניברסיטה העברית
89. רחל אידנסון
90. פרופ' רן חרמש, אוניברסיטת בן גוריון
91. רפי פלדשטיין, עמותת קמח
92. שמואל גוטמן
93. ד"ר שמחה רוזן דיקנית הסטודנטים, מכללת הדסה
94. עו"ד שרה כהן טראב
95. שרה שופק – רכזת אקדמית, מרכז ינר
96. שרה שרבאני
97. תמי שטרנברגר